

DUHOVNA BAŠTINA HRVATA U ŠIBENSKOM ZALEĐU

Sažetak: Rad se sastoji od poglavlja: 1. Advent; 2. Badnji dan (2.1. Božićna svijetla, 2.2. Blagoslov ovaca, 2.3. Kabanari); 3. Božić; 4. Nova godina; 5. Sveta tri kralja; 6. Pokladne mačkare (6.1. Pokladni svatovi); 7. Vukarski ophodi; (7.1. Vučari, 7.2. Vučići – 'ajka na vukove, 7.3. Vukovi); 8. Korizma; 9. Cvjetnica; 10. Sveto trodnevlje; 11. Uskrs; 12. Sveti Jure; 13. Sveti Marko; 14. Prvi svibanj; 15. Ivandan; 16. Vatra i voda; 17. Sveti Petar; 18. Velika Gospa; 19. Kozarski / kozački govor; 20. Zagledanja i vjenčanja (20.1. Traženje mladenke); 21. Priča o Lodi; 22. Basna; 23. Basma; 24. Balada; 25. Pogibija svatova Stipana Nakića.

Opći je trend u svijetu proučavanje nematerijalne kulturne baštine (usmene predaje, običaja, obreda, tradicijskih obrta), koja je prema UNESCO-voj Konvenciji iz 2003. godine ključan segment prepoznavanja i definiranja kulturnih identiteta koji su osobito ugroženi.

U radu je najveći broj suvremenih izvornih terenskih zapisa koji se multidisciplinarno interpretiraju. Primjeri u radu zorno svjedoče duhovnu baštinu Hrvata u šibenskom zaleđu i njihovu duboku ukorijenjenost u općehrvatsku duhovnost i zapadno-europsku civilizaciju. Navedeni primjeri su edukativni i didaktični. Također su riznica etnološkoga, antropološkoga i filološkoga blaga.

Ključne riječi: običaji, obredi, ophodi, identitet, usmeno-književni oblici.

*Prema tome, dakle, braćo, budite postojani i držite predaje
kojima smo vas poučili bilo usmeno, bilo pismom!*

*Naređujemo vam, braćo, u ime Gospodina, Isusa Krista, da se klonite
svakoga brata koji neuredno živi i ne drži se predaje koju ste od nas primili.*

SVETI PAVAO (2 Sol 2, 15)

UVOD

Najstarije su civilizacije njegovale i pokoljenjima prenosile svoju duhovnost^{*1}. Na značaj duhovne baštine ukazivali su starozavjetni pisci. Poticajno je učenje svetoga Pavla, navedeno kao moto ovoga rada.

Do naših dana sačuvani višetisućljetni usmeno-književni primjeri svih vrsta, kao i običaji, ophodi i obredi. Ti su primjeri kroz minula vremena modificirani i kristijanizirani, ali se u njima opažaju i motivi iz drevnih mnogobožaćkih vremena. Opći je trend u svijetu proučavanje nematerijalne kulturne baštine (usmene pre-daje, običaja, obreda, tradicijskih obrta), koja je prema UNESCO-voj Konvenciji iz 2003. godine ključni segment prepoznavanja i definiranja kulturnih identiteta koji su osobito ugroženi.

Za hrvatsku duhovnu baštinu, kao i za baštinu drugih naroda, paradigmatičke su riječi Pape Ivana Pavla II. „U ovim je krajevima, u kojima su se stoljećima susretali različiti svjetonazori, potrebno nastaviti zajedničko zalaganje za kulturu, ne upadajući u neplodna suočavanja, nego gajeći poštivanje i pomirbu. To pak ne znači da se zbog toga valja odreći vlastitog identiteta i kulture. Korijeni, baština i identitet svakog naroda, u svemu što im je istinski ljudsko predstavljaju bogatstvo za međunarodnu zajednicu.“

U ovom radu navode se i multidisciplinarno interpretiraju primjeri duhovnosti Hrvata u šibenskom zaleđu. Toj tematici golem je doprinos dao Ivo Furčić premda nije obuhvatio sve gradivo vazano za liturgijsku duhovnost i vjerske običaje. Međutim, u radu je najveći broj izvornih suvremenih terenskih zapisa studenata Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, koji su teren istraživali za svoje seminarske i diplomske radove, pod mentorstvom autora ovoga rada.

1. ADVENT

Slavljenje adventa potječe iz 4. stoljeća. Nedjelja koja je najbliža svetkovini Sv. Andrije prva je nedjelja adventa. Ponedjeljkom iza toga dana u crkvi počinju *zornice*. Te svete mise započinju obično u šest sati ujutro. Na zornicama se molilo i pjevalo u čast Majke Marije. (Dragić, 2008. a)

U Konjevratama je blagdan Svih svetih bio „čelo Božića“, a intenzivnije pripreve za Božić počinjale su na blagdan svete Kate. (Furčić, 1988.). U

^{*1} Rad ne obuhvaća npr. crkvenu arhitekturu jer je autor smatra materijalnom baštinom, niti zahvaća sve oblike pučke pobožnosti u tradicijskoj kulturi. Iako je prvi opis nematerijalnog kulturnog dobra u Registar kulturnih dobara RH iz šibenskog zaleđa bio *sir iz mišine* (zahvaljujem meni nepoznatom recenzentu na ovom podatku) ipak autor - u ovom radu - sinonimno razmatra duhovnost kao nematerijalnu kulturnu baštinu.

Planjanima, prve glase o Božiću donosi domaćin kuće, jutrom na *Dan svete Kate*¹ govoreći: *Sveta Kata kokošica, misec dana do Božića!*, uz nezaobilaznu najavu zime: *Sveta Kata – snig na vrata!* Tijekom tog razdoblja na području Unešića posebno su se obilježavali *Dan svetog Nikole*² i *Dan svete Lucije*.

Za Svetog Nikolu, zaštitnika male djece, putnika i pomoraca djeca su ostavljala čizmice koje bi pažljivo očistili i stavili u prozor ili ispod prozora uoči Svetog Nikole. Djeca su nastojala što bolje „opatinati“ svoju obuću jer je o tome ovisila kvaliteta dara. Ujutro bi pronalazili jabuke, orahe, bademe i bila bi presretna. Nekad su se iz šale, a nekad i ozbiljno ostavljali i „štapi“ i šibe kao znak da su djeca mogla biti te godine i poslušnija. Sedam dana nakon Svetog Nikole, 13. prosinca, obilježava se *Sveta Lucija*,³ zaštitnica vida i očiju. Toga dana u tanjur bi se posijala „šenica“ za božićnu svijeću koja simbolizira plodnost.⁴

U Danilu su djeca dobivala darove i na Svetog Nikolu i na Svetu Lucu: na Svetoga Nikolu darivao ih je otac, a na Svetu Lucu majka. Tada bi im pržila *provrtache*.⁵

Druge nedjelje prije Božića obilježavale su se *Materice* (*Majčice*, *Majke nebeske*) Naziv materice, majčice je deminutiv plurala riječi mater, majka. Muškarci tada ucjenjuju djevojke i žene i traže otkup, a majke ih darivaju. Tog dana očekivalo se od žena, majki da se iskupe, inače bi se prijetilo da će ih se objesiti. Iskupljivale bi se orasima, bademima, jabukama ili nekim kolačićima od kruha. U nedjelju prije Božića slave se *Očići*, (*Oci*, *Oci nebeski*). Naziv očići deminutiv je plurala riječi otac. Toga dana djeca, djevojke i žene traže od muškaraca da se otkupe. Ujutro rano urane da oca uhvate u postelji te ga zavežu kako bi se morao otkupiti (*ciniti*, *darovati*).⁶

2.1. SIMBOLIKA BRŠLJANA

Nekoliko dana prije Božića, najviše djeca ali i stariji imali su običaj bršljanom i drugim zelenilom okтити sve kuće, štale, staje i „pojete“. Obavljala su se čišćenja oko kuća i natjecalo se čija će kuća i dvorište biti najljepši.⁷ Isto je i u Danilu. (Furčić, 1988.).

U kršćanskoj tradicijskoj kulturi bršljan se povezuje sa smrću i besmrtnošću. To je zimzelena biljka koja simbolizira vjernost i vječnost. Budući da bršljan čvrsto prijanja uz podlogu, time simbolizira privrženost i vječni osjećaj. (Badurina, 1990.).

U hrvatskoj katoličkoj duhovnosti bršljan je sveta biljka, jer se po predaji, Isus rodio u štalici obrasloj bršljanom^{*2}.

^{*2} U tradicijskoj kulturi postoje različite interpretacije simbolike bršljana. Vidjeti o tomu npr.: - Ivan Ujević, (1896.): Božićni blagdani. a) vrhgorsko imotska Krajina, Zb NŽO, sv.1 (1896.): 212-214.

2. BADNJI DAN

O etimološkom podrijetlu naziva badnjak izneseno je nekoliko teorija, (Rihtman-Auguštin, 1995.). a među njima su najčešće: *Badnjak*, *badnji* tumačeni su riječju *badanj* i po tome bi panj badnjak u svezi s drvom za badanj. (Skok, 1971.). Milovan Gavazzi ustvrdio je da badnjak svoj naziv baštini od starocrkvenoslavenskoga glagola *bъdeti* – *bdjeti*, ili od pridjeva *badar* i od toga izvedenoga glagola *razbadriti se* – *razbuditi se*, *biti budan*. To tumačenje afirmira i romanski naziv *vigilia* – *bdijenje*, *noćno stražarenje*. Naziv *vilija*, *vilija Božja* zadržao se i kod Hrvata po sjevernom Jadranu, a kod nekih kajkavaca *Božićno navečerje* naziv je za Badnjak. (Gavazzi, 1991.). Badnjak je naziv za Badnji dan, Badnjicu, ali i za drvo *badnjak*.

Od badnjega jutra do odlaska na polnočku^{*3} u središtu je zbivanja drvo badnjak. (Dragić, 2008. b). Paljenje badnjaka spominje biskup Martin iz Bracare u Španjolskoj (umro 580. godine). Od davnina su badnjak palili drevni Rimljani, južnoslavenski narodi, te Englezi, Francuzi, Nijemci, Portugalci, Letonci i dr. Najstariji spomen paljenja badnjaka kod Hrvata nalazi se u dubrovačkom Statutu *Liber statutorum ciuitatis Ragussi* iz 1272. godine, a spominje pomorce koji na Badnjak donose i u vatru polažu panj te bi za to bili nagrađeni. Kod gradišćanskih Hrvata badnjak se spominje u već u 16. stoljeću što nedvojbeno upućuje da su Hrvati koji su se ondje nastanjivali bježeći od osmanskoga terora od pada Bosanskoga kraljevstva koncem svibnja 1463. godine. U drugoj polovici 17. st. Iochan Weichard Walvasor spominje paljenje i darivanje hranom badnjaka u Istri. (Gavazzi, 1991.)

U hrvatskoj tradicijskoj kulturi dvije su vrste badnjaka. Jedna je kao grana hrasta (najčešće cera) kojoj nije lišće otpalo. U Jelsi na Hvaru na ognjištu (kominu) palio se badnjak, a postojala je i druga vrsta badnjaka u obliku grane koja se ukrašavala i stavljala na ulazna vrata ili na krov kuće.⁸ Hrvati su u Bosni i Hercegovini rano ujutro na Badnji dan pod strehu stavljali granati badnjak. (Rihtman-Auguštin, 1995.) U selu Debeljacima kod Banja Luke mladić bi uoči Badnjaka usjekao badnjak - ljeskovu granu, dugu oko dva metra, sa što više resa. (Gavazzi, 1991.) Druga je vrsta badnjaka - klada, panj ili truplo stabla dugo od

- Ivan Zovko, (1901.): Manji prinosi. Vjerovanja iz Herceg-Bosne, *Zb NŽO*, sv.6 (1901.): 292-311. - Vladimir Ardalić, (1902.): Narodni život i običaji (Godišnji običaji, Vjerovanja), *Zb NŽO*, knj.7 / sv.2 / (1902.): 237-294. - Frano Ivanišević, (1904.): Poljica. Narodni život i običaji, *Zb NŽO*, knj.9, sv.1 (1904.): 23-144; *Zb NŽO*, knj.10, sv.1 (1905.): 11-111. - Milan Lang (1913.): Samobor. Narodni život i običaji, *Zb NŽO*, knj.18, sv.1 (1913.): 1-138. - Vladimir Ardalić, (1917.): Vile i vještice. (Bukovica u Dalmaciji), *Zb NŽO*, knj.22 (1917.): 302-311. i drugdje.

^{*3} Riječi "polnočka" i "ponočka" su obje recentne, a ovomu radu se navode iz stilskih razloga i sukladno nazivima koji se koriste u određenim mjestima (iz kojih je korištena građa).

jedan do dva metra i debelo trideset do pedeset centimetara i dva manja komada drveta. U Dalmaciji, otocima i Istri to je bio najčešće panj masline ili česmene; u Lici, Slavoniji, Bosni i Hercegovini drvo cera ili hrasta. Cer i hrast se koriste kao badnjaci jer su to dugovječna drva i simboliziraju Božju vječnost.⁹ Ukoliko nema tih drveća badnjaci su bili od graba, bukve, kljena, javora, bora, smreke, smokve, trešnje i td. Najčešće se pale tri badnjaka, ponegdje jedan, rjeđe dva, a na jugu Dalmacije onoliko koliko je muških glava u kući i k tome još za ono muško čedo koje će se roditi iduće godine. (Gavazzi, 1991.) U nekim mjestima, primjerice, na Lastovu¹⁰ i Račišćima na Korčuli, (Vuletić Vukasović, 1906.) pale se veliki badnji krjesovi.

U selu Ceri kod Unešića na Badnjak se ljudi pripremaju za doček Isusa Krista koji će doći na ovaj svijet, na dan Božića. Zato ljudi poste da bi se tom žrtvom pripremili za dolazak Sina Božjeg. Na Badnjak ujutro svi se dogovaraju tko će što raditi. Žene sređuju kuće, kite bor i spremaju jaslice, a muškarci odlaze nabrati bršljan ili kako ga stariji zovu *bršćan*. Nakon što je nabran njime kite kuće, konobe i štale.¹¹

Badnjak je dan posta, priprave hrane, škropljenja svetom vodom te kićenja. Muškarci su se brinuli da od hrasta pribave badnjake. Badnjaci su bili od hrastovine i to „muških“ i „ženskih“ veličine grede za kuću. „Muški“ badnjak obično bi bio deblji i jači od „ženskoga“. Njih bi na Badnju večer mlađi i jači muškarci donijeli u kužinu gdje je bilo ognjište. Kad bi se unosili na ognjište, stariji članovi bi sjedili okolo ognjišta. Oni muškarci koji su unosili „muški i ženski badnjak“ na ognjište gdje bi vatra gorjela, pozdravljali bi: *Hvaljen Isus i Marija / Na dobro vam došla badnja večer!*, a stariji ukućani bi odgovorili: *Is tobom zajno!* Kad se naloži vatra oko badnjaka, stariji članovi bi donijeli susak s vinom, te nazdravili Badnju večer i Božje rođenje, bacavši žito i vino po badnjacima. Veliki badnjaci bi gorjeli do Nove godine tj. Malog Božića. Golema radost i pjesma pratila je mještane po odlasku na polnoćku čiji bi kraj dočekali čestitajući si Isusovo rođenje: *Na dobro ti došlo Kristovo rođenje! / Is tobom zajno!*¹²

Na Badnjak je bio običaj da se cijela obitelj okupi; majka (ili neka druga žena u kući) sprema prigodna jela (uglavnom je to nesvakidašnja hrana, da bi blagdanski stol bio poseban, a hrane bi bilo u izobilju. Običavalo se govoriti „Nije Božić svaki dan!“ Svi ostali ukućani imaju svoje „dužnosti“. Djeca bi išla u bršljan za „okitit“ kuću, a snažni muškarci odlazili su po badnjake. Kad se spusti noć, cijela obitelj odlazi u staru kuću na ognjište, žena blagoslivlja sve prostorije, a zatim muškarci nose badnjake govoreći: *Hvaljen Isus i Marija / Na dobro vam došla badnja večer!*, a stariji ukućani bi odgovorili: *Is tobom zajedno!* Onda domaćin popije malo crnog vina, a nakon njega i ostali. Badnjake također žena blagoslivlja u trenutku unošenja u kuću. Nakon toga se lomi kruh, tj. domaća

pogača i svi sjedaju oko ognjišta iščekujući vrijeme za odlazak na polnoćku. Identičan običaj se sačuvao do naših dana.¹³

U Širitovcima domaćin je unosio *badnjake* (dva ili tri) u kuću uz pozdrav: *Na dobro vam došla Badnja večer i porođenje Gospodinovo*. Ukućani bi uzvratili: *I s tobom zajedno da nas dogodine bude više*. Badnjaci bi se poslije zalili vinom, posipali žitom i poškopili blagoslovljenom vodom. Panj *Badnjak* trebao je trajati do Tri kralja (Bogojavljenja – 6. siječnja), a ako bi prije izgorio, vjerovalo se da će umrijeti domaćin kuće. Ugarak od *muškog* ili *desnog badnjaka* bi se odnio, po završetku božićnog doba u *jaru*¹⁴ gdje je blago, da bi se iduće godine s njim zapalila božićna svijeća *trojica* koja je simbolizirala Sveto Trojstvo i stavljala bi se u varičak napunjen pšenicom i drugim žitaricama. U svijeću bi se stavljalo onoliko vretena koliko djece ima u kući, a na svako vreteno bi se stavio suhi kolač, jabuka i sve bi se ovilo bršljanom.¹⁵

Badnjaci

U Ceri, kada je kićenje kuća gotovo, pripremaju se svijeće. One se stavljaju u posudu punu žita, a oko njih se u istu posudu stavljaju grančice bršljana. Ove se svijeće pale na Božić i ostale blagdane za ručkom.

Kada padne mrak, muškarci se kupe u središtu sela i kreću u povorku. Povorka ide od kuće do kuće gdje lože prije pripremljene *badnjake*, koje je gazda, u vrijeme sezone prikupljanja ogrjeva, spremio posebno za večer Badnjaka. Svaki gazda u selu je želio imati najveći badnjak i time se ponosio, pa je zbog toga vladalo pravo natjecanje tko će pripremiti veće drvo badnjaka. Sam obred loženja badnjaka je tekao tako da su se badnjaci stavljali ispred ulaznih vrata u kuću u kojoj su trebali biti naloženi. Desni badnjak je uvijek bio veći i zvan je *muški badnjak*. Ljudi koji su ložili badnjake, prvo bi uzeli desni badnjak i pri ulasku u kuću pozdravili gazdu i okupljenu obitelj: «*Faljen Isus! Na dobro van došla Badnja večer!*», a okupljeni odgovaraju: «*Vazda Isus! I s tobom zajno!*». Nakon toga dvojica koja nose badnjak prinose ga ognjištu i stavljaju na njega,

ali tako da ga tri puta naslone i pomaknu prema naprijed. Isti je postupak i s drugim badnjakom, s time da se pazi da, kada su naloženi, desni bude malo ispred lijevoga. Nakon što je obavljeno loženje gazda časti okupljene vinom i najčešće bademima ili orasima. Uza sve ovo obavezno dolazi i stvaranje buke, najčešće petardama. Nitko u selu ne zna točno zbog čega se to radi, ali se zna da se to radi oduvijek. Nakon što je gotov ophod i loženje badnjaka ljudi se vraćaju svojim kućama i spremaju za polnoćku. Na polnoćki svećenik za kađenje koristi žar od badnjaka i tamjan, a ne ugljen s tamjanom kao inače.¹⁶

U Danilu su se djeca veselila fritulama. Na Badnji dan skupljali bi tanka drva da se može naložiti vatra za prženje fritula. Glava kuće donio bi badnjak koji bi gorio sve do blagdana sveta Tri kralja. Ako ni tada ne bi izgorio do kraja, gasio se vinom. Na Badnju večer posjećivali bi prijatelje. Kad bi došli, pozdravljali bi *Faljen Isus i Marija! Dobro van došla Badnja Veče!* A domaćin bi odgovorio *I s vama zaj'no*. Gosti bi tada morali proći oko komina i gorućeg badnjaka te se prekriziti. Domaćica bi djecu darivala jabukama, bajamima, orasima.¹⁷ Posipanje badnjaka pšenicom panspermijskoga je karaktera.

Unošenje badnjaka

Domaćin dijeli pogaču članovima obitelji

Prije večere djeca bi blagoslovljenom vodom pošćropila kuće, staje, stoku, dvorište, a posebice pragove vjerujući da će tako otjerati svako zlo. Potom bi domaćin unosio veći badnjak, a drugi manji badnjak za gospodaricu unosili drugi muškarci iz kuće. Ako bi se badnjak do jutra ugasio, vjerovalo se da će domaćin kuće umrijeti. Badnjaci su morali gorjeti do sveta Tri kralja. Domaćin bi na Badnju večer, a isto tako i u ostale dane, više puta udarao po badnjaku kako bi što više bilo iskrica. Pri tome je govorio: „Kol’ko iskric – tol’ko ‘tolitara vina,

tol'ko snopova žita, vrića bajama, orasa...“ Bio je običaj da se badnjak za vrijeme božićnih objeda polije vinom, a neki su badnjaku davali i mrvice hrane koju su blagovali. Ono što bi ostalo od badnjaka odnijelo bi se u polje, sa željom da što bolje rodi. Pepeo koji bi ostao od badnjaka pokupio bi se i posuo po rasadima kako bi bili što bolji.

2.1. BOŽIĆNA SVIJEĆA

Višestruka je uloga svijeća u kršćanskoj tradiciji. Njihovom uporabom, izgledom i brojem tumači se Crkveno učenje. Šest svijeća na oltaru predstavlja neprekidnu molitvu Crkve; vječno svjetlo u svetištu; svijeće kod euharistijskog obreda predočuju Kristov dolazak u pričesti. Uskrsla je svijeća znak uskrsloga Krista. Tri svijeće simboliziraju Sveto Trojstvo, a sedam svijeća znakom su sedam sakramenata. (Badurina, 1990.). U hrvatskoj tradicijskoj kulturi u Hercegovini jedna svijeća je simbol vjere u jednoga Boga i Spasitelja, dvije svijeće predstavljaju Boga i čovjeka, a tri simboliziraju vjeru u presveto Trojstvo.

U hrvatskoj duhovnoj baštini posebno mjesto zauzima božićna svijeća, koja se smatrala svetinjom u kući. Na Badnjak bi poslije podne, domaćin napravio „božićnu svijeću“. U oku ili neki drugi sud stavio bi žito, u koje bi stavio veliku svijeću od voska i ukrasio je grančicama bršljana, bora ili masline. Na vrh tih grančica stavljao bi jabuku. Nitko, osim starješine, nije smio dirati u svijeću: nije smjela pasti, nakriviti se, puknuti, jer se u tom slučaju vjerovalo da će u nastupajućoj godini starješina kuće umrijeti. Svijeća bi se palila kroz sve božićne dane za vrijeme ručka i večere. Nakon paljenja svijeće starješina je molio za žive, mrtve, za rodnu godinu, plodnu kišu itd. Po završetku objeda domaćin bi s velikom pažnjom gasio svijeće tako što bi komadić kruha umočio u vino i to bi držao iznad svijeće da kaplje vino na plamen svijeće. Ukoliko bi se svijeća ugasila nakon prve kaplje – to je značilo da će starješina kuće brzo umrijeti. Ukoliko bi trebalo kapnuti više kapi vina nastupilo bi veliko veselje, jer je to značilo da će domaćin dugo živjeti. (Furčić, 1988.)

2.2. BLAGOSLOV OVACA

U Ceri, pred sumrak, ljudi koji imaju ovce, kada ih zatvaraju u staju, pomno paze koja će ovca ući prva, a koja posljednja. Te dvije ovce se nakon što uđu u staju hvataju i daje im se vino da piju. Nakon što ovce piju, obitelj blaguje pogaču. Tu je bio običaj da se djeca natječu tko će od pogače otkinuti veći komad, ali taj je običaj poodavno iščeznuo. Nakon što su ovce zatvorene, svi se vraćaju svojim kućama.¹⁸ Isti se obred obavljao u stolačkom, duvanjskom i livanjskom kraju.

2.3. KABANARI

Kabanari je naziv za družinu koji je nastao po *kabanu*¹⁹, koji u miljevačkom kraju označava vrstu ogrtača. Svi članovi družine su nosili *kabane*. *Kabanari* su se okupljali za Badnju noć, malo popili i obilazili selo čestitajući Božić suseljanima. Obilazili su čitavo selo idući od kuće do kuće. Nakon obilaska seoskih kuća, putem bi ojkali, jedan za drugim, a ostatak društva bi pratio četiri glavna ojkača. Na kraju bi prisustvovali ponoćnoj misi. Običaj je najprisutniji u selu Karalić.²⁰

Kabanari iz Karalića

3. BOŽIĆ

Božić u narodu označava početak nove godine. Božiću se raduju i mladi i stari, i bogati i siromašni. Nakon polnoćke rodbina, susjedi i prijatelji se *božićaju* ili *mirobože*. Za obiteljskim ručkom pale se božićne svijeće koje su postavljene u pšenicu posijanu u zdjelu na dan Sv. Lucije. Tradicionalna je hrvatska katolička čestitka *Na dobro vam došo Božić, Sveto porođenje Isusovo*, a odgovara se *I s tobom Bog dao zajedno*. Darivanje je, također, stara narodna tradicija. U minulim je vremenima najčešći dar bio crvena jabuka. Za Božić se novcem, odjećom, obućom, ogrjevom, hranom darivaju siromašni, bolesni, nemoćni i uopće oni kojima je pomoć potrebna. Taj se dar naziva *božićnica*. Na taj su se dan ukućani prisjećali svojih najmilijih koji nisu među njima, pa bi se radi toga isplakali.

Sjemenje, božićni kruh, jabuka, pšenica posijana u posudu na dan Sv. Lucije, zeleni bor, zelene grančice: masline, božikovine, kadulje, lovora, borovice koje su se stavljale iznad ulaznih kućnih vrata i kitili domovi i štale simboliziraju želju za blagostanjem u nadolazećoj godini, a zelenilo, po narodnom vjerovanju, odgoni demonske sile. Podrijetlo je takvih običaja u novogodišnjim okićenim granama, *strenama*²¹ koje su drevni Rimljani davali najbližima za dar.

Jaslice svojom jednostavnošću približavaju vjernicima događaj Božića, rođenja Isusova. Od 17. st. u srednjoeuropskim crkvama su se počele izrađivati jaslice, a u kućnoj su izradi prisutne dvjestotinjak godina. U Zagorju su najstariji primjeri jaslica u Hrvatskoj.

Za Božić se svatko sa svakim mirio, i svatko je svakome bio kao brat. Nakon polnoćke uslijedilo bi čestitanje rukovanjem i ljubljenjem: „Sritan ti Božić“, a

odgovor je „I tebi na isti način“. ²² Potom bi se uputili kući gdje bi se najprije čestitalo starješini, pa domaćici i onda svima po redu. Ako je tko koga uvrijedio, molio je oproštenje. Uslijedio bi odlazak susjedima na čestitanje. Potom bi, prije podne, bio obiteljski ručak. Pastiri bi i na taj dan tjeroali stoku na pašu. Poslijepodne bi se okupili mještani iz sela, te bi se do u kasnu noć veselili, igrajući i pjevajući. Stipanje se slično slavilo. Na Ivandan „se vršila razmina“. Posjećivali su se mještani iz susjednih sela. Svatko je svakomu mogao doći i čestitati. (Furčić, 1988.)

Blagdanskim raspoloženjem i prigodnim pjesmama ²³ izražava se radost što se po Isusovu rođenju očitovala dobrota Boga, našega Spasitelja, i njegova ljubav prema ljudima. Ujutro se odlazilo susjedima čestitati Božić, govoreći: „Na dobro vam došlo sveto porođenje“, a oni odgovaraju: „I s vama zajedno“. Potom se časte ljudi raznim poslasticama, i uz „kapljicu“. Identičan običaj zadržao se sve do danas. ²⁴

U Ceri se prije ručka obvezno pale svijeće pripremljene na Badnji dan, te se moli. Svijeće se gase tek nakon što je objed gotov. Uz način gašenja je vezana zanimljivost. Naime, jedna svijeća predstavlja baku, a druga djeda. Oni te svijeće gase tako da koricu kruha umoče u čašu vina i kapaju po kap vina na svaku svijeću. Kaže se da će onaj čija se svijeća kasnije ugasi živjeti dulje. ²⁵

Na Božić se išlo u crkvu, a po povratku sjeli bi ručati. Prije jela zapalila bi se svijeća koja je stala u čaši sa žitom i pšenicom. Uz svijeću bi se izmolio *Očenaš* i onda bi se jelo. Kada završi ručak, glava kuće gasio je svijeću kruhom umočenim u vino. Prema tome kako bi ostao *stinj*, predviđalo se kakva će biti sljedeća godina: ako bi ostao uspravan, godina će biti dobra. Djeca bi na dar obično dobivala nešto što će ih grijati, najčešće čarape ili džemper. ²⁶

4. NOVA GODINA

Stara godina je završavala molitvama i *škropljenjem čeljadi, blaga, kuće, dvorišta i štale*. Nova godina, Mlado lito ili Počelo također je veliki blagdan. Čestitalo se rukujući i ljubeći uz riječi *Na dobro vam došla Nova godina*. U Bosni i Hercegovini, a i drugdje kod Hrvata, najčešći je odgovor bio *I s tobom Bog dao zajedno*. Na taj su dan djeca dobivala jabuke u koje su stavljani novci. I na taj dan bi se stari svijet prisjetio svojih najmilijih te bi se rasplakao.

U Konjevratima, na Silvestrovo sva bi se djeca sakupila i išla bi kroz selo tjerati Staru godinu. Djeca bi staro posuđe zavezali za žicu i tako ga vukli kroz selo, vjerujući da će Nova godina biti bolja od stare. To se činilo sa željom da nastupajuća godina u svemu bude bolja i plodonosnija od stare. Večera je bila slična onoj badnjoj, s razlikom što se na Silvestrovo blagovalo mrsno jelo. Na Novu godinu ustajalo se ranije. Ženska čeljad bi nahranila živinu i po kući sve

sredila, a pastiri su rano tjeroali stoku na pašu. Vjerovalo se da će čovjek kakav bude prvi dan Nove godine, takav biti i kroz cijelu godinu. Nova godina nazivana je Malim Božićem.

Čestitanja su počinjala rano ujutro. Najprije su mlađi muški članovi obitelji čestitali starijima, a potom se čestitalo starijim ženskim članovima obitelji i potom mlađima. Bio je običaj davati darove, bilo u novcu ili u kojem odjevnom predmetu.

Djeca bi rano uzela jabuku i s njome išli čestitati po mjestu. Običavalo im se u jabuku staviti pokoji dinar. Pokatkad su djeca išla u skupinama. Objedovalo se oko podneva i to najbolje što se moglo, kao i na Božić. Poslije podne uslijedilo bi narodno veselje. (Furčić, 1988.)

Tu večer se jednako kadilo i škropilo kao i na Badnjak Na Novu godinu stavljali bi se „dječji“ badnjaci na vatru da gore uz dječje veselje. Inače, tijekom božićnog vremena djeca su se najviše radovala.²⁷

5. SVETA TRI KRALJA (6. siječnja)

Kada su Izraelci prolazili kroz moapsku zemlju mezopotamski prorok Balaam izrekao je proročanstvo da će se roditi kralj i da će tom prigodom svijetliti čudnovata zvijezda. (IV Mojs. 24,17) Proročanstvo se obistinilo. Prigodom Isusova rođenja Božjom se voljom pokazala čudnovata zvijezda nad Betlehemom gdje se rodio Isus. U kršćanskoj je ikonografiji čudesna antropomorfirana zvijezda kraljevima Baltazaru, Melkioru i Gašparu navijestila Isusovo rođenje. Usred zvijezde bio je lik anđela ili je to bio anđeo koji je letio noseći u rukama zvijezdu, a katkad se unutar zraka blistave zvijezde pojavljuje Krist kao dijete.

Pobožni su mudraci, knezovi ili kraljevi (*magi*) rodnom iz kaldejske zemlje ili iz Arabije, predajom prozvani Gašpar, Melkior i Baltazar opazili zvijezdu i odlučili krenuti do novorođenoga kralja i pokloniti mu se. Ne znajući jedan za drugoga, kraljevi su iz tri različita smjera putovali na konjima (predaja govori o devama) i sastali se pred Jeruzalemom. Po tadašnjim običajima ponijeli su tamjan, zlato i mirisavu pomast.

Matejevo evanđelje (Mt 2,1-12) izvješćuje kako su mnogi s Istoka vidjeli zvijezdu novorođenoga kralja židovskoga te su došli u Jeruzalem pitati gdje je da mu se poklone. Kralj Herod se uplašio za svoje prijestolje. Židovski su mu pismoznanci rastumačili da će se Mesija po proročanstvima roditi u Betlehemu. Herod je potajno pozvao Gašpara, Melkiora i Baltazara kako bi ih ispitao kada im se pojavila zvijezda. Poslao ih je u Betlehem da pronađu Dijete kako bi mu se i on pošao pokloniti.

Kada su kraljevi krenuli prema Betlehemu, ponovno im se pojavila zvijezda, koja je nestala kada se pojavio Herod. Zvijezda je išla pred njima i zaustavila se

nad mjestom gdje rodilo Dijete. Ušli su u kuću i vidjeli Dijete s majkom Marijom. Pali su na koljena i poklonili se Djetetu, te ga darovali tamjanom, zlatom i smirnom.

Poslije toga su u snu primili upute od Boga da se ne vraćaju Herodu, te su se drugim putem vratili u svoju zemlju. U kršćanskoj ikonografiji kraljevi leže u jednom krevetu, a kraj njih je anđeo koji je personificirana opomena što su je kraljevi primili u snu. (Dragić, 2007. a)

Sveta Tri kralja označavaju završetak božićnih blagdana. Tada se skida nakit s jelke, a ona se uglavnom naloži kao ogrjev.²⁸ Blagdan sv. Tri kralja karakteriziraju: blagoslov vode; škropljenje blagoslovljenom vodom; usmene lirske pjesme (vjerske i svjetovne); maskirani ophodi zvjezdara i koledara; blagoslov kuća i apotropejski obredi.

U Konjevratama se na taj blagdan skidala i božićna svijeća. Jabuke koje su bile oko nje vrijedilo je pojesti. Vosak koji je kapao iz svijeće pokupio bi se i čuvao kao blagoslov zajedno s blagoslovljenom vodom, koja bi se na taj dan u crkvi blagoslivljala. Vjerovalo se da će godina biti plodnija ako svijeća nakapa puno voska, s tim što se vjerovalo da će bolje roditi ona strana polja na koju je stranu nakapalo više voska. Toga dana se također škropilo sve po kući i oko kuće vjerujući da će ukućani tako biti zdraviji i zaštićeni od demonoloških bića. (Furčić, 1988.)

Darivanje novcem i voćem iskazuje želju da takvoga blagostanja bude i u Novoj godini kao i gatanje u svijeću. Sve to svjedoči o davnoj starini ovih običaja u kojima se stopilo pogansko i kršćansko.

6. POKLADNE MAČKARE

Razdoblje od Očića do Čiste srijede narod naziva mesoija. Sv. Tri kralja (6. siječnja) označavaju svršetak božićnih blagdana, a od (7. siječnja) do Čiste srijede, razdoblje je poklada ili karnevala (krnjeval). Intenzivni pokladni običaji i događaji traju nedjelju, ponedjeljak i utorak, pred Pepelnicu (Čistu srijedu). U ta tri dana se gostilo i obilno jelo, posebno u utorak navečer pred korizmu, jer je većina ljudi postila sve do Uskrsa.

U tome razdoblju odvijali su se ophodi *maskiranih povorki*. One su išle od sela do sela i putem proizvodile buku. Sudionici su bili obučeni u ogrtače od ovčje vune, a oko pojasa su im na konopu visjela zvona. Na glavi su uglavnom imali maske nekakvih rogatih spodoba, a u ruci su nosili nekakav štap ili toljagu. Sudionici koji nisu imali maske, lica bi zacrnili pepelom ili ugljenom. Oni su se u povorci međusobno sudarali, a njihova su zvona proizvodila buku koja je plašila malu djecu. Nažalost ovaj je običaj odumro ima više od dvadeset godina,²⁹ u

smislu redovitog činjenja svake godine, ali su mačkare u međuvremenu okupljane više puta.

U pokladno veselje ili u „mačkare“ išli su jedino muškarci. Nezaobilazno središte povorke uvijek su bili mlada i mladoženja i „baba“ i „did“. Uz njih su putovali barjaktar, torbonoša koji je u svoje torbe skupljao „darovštinu“ i ostali koji su se nazivali pjevačima, a bili bi obučeni, najčešće, u narodne nošnje.

Za mladu i mladoženju odabirali su se mladi ljudi, s tim da bi mlada obukla svoju svečanu haljinu i nosila metlu. Ona bi po dolasku ispred kuće mještana ušla ili u kuću ili u dvorište i to tobože pomela. Domaćini bi je zatim darivali, najčešće hranom. Ako netko ne bi darovao mladence, onda bi im kuću zaluzila ili posula lugom baba koja bi nosila i preslicu i vreteno.

Mlada i mladoženja bili su obično pristojni, ali zato baba i did bi „pod stare dane udarili brigu na veselje“ i pjevali lascivne pjesme, izvodili skečeve gdje bi did znao i „naskočiti“ na babu, sve na radost gledatelja. Baba i did bi bili (naravno, glumeći te uloge) obučeni u stare krpe, a znali su i nositi i zvona na leđima. Mazali bi se ugljenom, a baba se još i popepelila – da izgleda kao da je radila u kužini.

Evo nekih dvostihova koje su pjevali: *Darujte nam našeg dida, / da po svitu pripovida.* Ili pak: *Daruj didu koju stoju, / da povali babu svoju!*

Ako bi ih se dobro darovalo, „did“ bi tobože ispunio obećanje, a baba bi se branila i pravila se da joj je neugodno, da nije ona „od toga“.

Tako bi pokladno društvo hodalo od kuće do kuće i nasmijavalo mještane svojim improviziranim, a opet ustaljenim izvedbama, a „torbaši“ su novce od „karata za predstavu“ imali u slanini, kojem komadu mesa, sira, vinu. Nije se išlo da se zaradi, više da se ispoštuju dobri stari običaji i nasmije do suza.³⁰

6.1. POKLADNI SVATOVI

U Boraji su se na Pokladnu nedjelju spremile mačkare, a činilo ih je dvadeset do trideset momaka obučenih u „grdnu robu“. Hodali su od kuće do kuće, od sela do sela, kao svadbena povorka, a jedino nisu išli u onu kuću u kojoj je netko nedavno umro ili je u kući netko teško bolestan. Na čelu povorke bio je barjaktar koji je nosio *bandire* koji nisu bili pravi, nego svilene marame „na cvite“, kurdele i jabuka na vrhu. Iza njega bi bili „did“ i „baba“, te dva djevera koji su pod ruku vodili mladu. Mlada je bila mladić koji se preobukao u žensku odjeću. Iza njih su išle ostale mačkare. Mlada je nosila torbu, ako bi tko darovao novaca. Ostali *svatovi* su nosili torbe u koje su sakupljali darove.

U kućama su izvodili razne šale, poput onih već navedenih. Nastojalo se sve kuće obići do zalaska sunca, jer se vjerovalo da u pokladnim noćima hodaju

vještice. Tada je svaki domaćin blagoslovljenom vodom škropio kuću, štalu, dvorište, polja.

Kada bi „did“ vidio kakvu mladu „napirlitanu“, iz puške bi ju svu posuo lugom. Međutim, nitko se ne bi ljutio jer je u pokladno vrijeme sve bilo dopušteno. Ponedjeljkom se nije običavalo ništa, ali na Pokladni utorak bi se pripravilo hrane kao na Božić. Običavalo se kazati da je Marko Kraljević³¹ prodao konje kako bi mogao dobro večerati na Pokladni utorak. U ponoć se sve prekidalo. Ostatak hrane se bacao, čak se ni stoci ne bi davao. Jedino bi se ostatci pancete i pršuta ostavili i to bi se blagovalo na Uskrs. Kad bi se tako završile poklade prestajao je strah od vidurina i vještica. (Furčić, 1988.).

Kultni je ophod Miljevačkih čarojica. (Dragić, 2008. c.)

7. VUKARSKI OPHODI

Vuk je u tradiciji južnih Slavena i nekih drugih indoeuropskih naroda demonska životinja. U Hrvata su uz vuka vezani obredi: *vučići*, *vukarski*, *vučarski* i *vukovi*. Ti su običaji veoma stari, a u današnje vrijeme gotovo su iščezli. Do pedesetih godina 20. stoljeća izvodili su se u jesensko i zimsko doba kada su vukovi napadali i *blago* i ljude.

U kršćanskoj je tradiciji legenda o sv. Franji i vuku koji je činio mnoga zla u okolici Gubbija. Sv. Franjo je vuka nazvao *bratom vukom* i zauzeo se za njega kao Božje stvorenje koje ne zna bolje činiti te se angažirao da ga pripitomi. (Badurina, 1990.) Vitomir Belaj navodi da vukovi u hrvatskoj tradiciji pripadaju i sv. Juri jer ih on može usmjeravati. (Belaj, 1998.)

Još uvijek nedostatni su podatci o tim običajima, iako je običaj vučara u Južnih Slavena opisao i interpretirao Belaj (Belaj, 1983.). Znanstvenici ih, uglavnom, navode usputno. Vučare spominje i Petar Grgec, ali ništa o njima ne piše. (Grgec, 1943.). Čubelić spominje vukare i o njima navodi dvije rečenice. (Čubelić, 1990.). Ta činjenica kao i sami nazivi vukarski i vučarski izazivaju dodatne dvojbe oko tih obreda, te ih neki znanstvenici smatraju istim obredom. Ti su obredi i danas u narodnom su pamćenju.

U minulim vremenima kada se narod bavio stočarstvom veliko zlo su činili vukovi, spuštajući se u selo, te bi često poklali mnoge ovce i koze. Kad bi se vuk pojavio lovci bi ga ubili, oderali kožu s njega, a unutra natrpali slame ili sjena. Potom bi ga stavili na veliki kolac i tako išli od kuće do kuće pucajući iz pušaka u zrak i pjevajući: (Furčić, 1988.)

*Evo vule iz planine,
darujte mu kil slanine (krmetine),
pleće mesa bravetine.
Darujte mu runo vunno,
da ne kolje ovce žune.
Evo vule mrke dlake,
pa darove prima svake.
Nije vule za držanje,
nega duže putovanje.
Ova snaša lipa struka,
darovala našeg vuka.*

*Oda su ga darovali,
od Boga se radovali.
Da bi vule sluša ćaće,
ne bi odan nosa gaće.
Da bi vule sluša mame,
ne bi onda nosa slame.
Ovi vule ne zna ćaću,
liva vino u buraću.
Ovi vule niza dolac,
ubija ga ... (po imenu) lovac.*

(Furčić, 1988.).

Furčić je zapisao da se taj običaj prakticirao i u osamdesetim godinama dvadesetoga stoljeća (Furčić, 1988.) ali i u prvoj polovici 1990-tih,^{*4} naravno u šibenskom zaleđu. Slična je i basma iz Trbounja kod Drniša. (Dragić, 2008. c) Istovjetni su se ophodi održavali i u mostarskom, stolačkom, širokobriješkom, livanjskom kraju. (Dragić, 2007. b)

7.1. VUČARI

Vučari su bili lovci koji su ciljano odlazili u lov na vuka, jer je ubijao blago. Kad bi vuka ubili, lovci bi hodili po obližnjim selima i zaseocima obučeni u lovačke odore, s tim da je glavni lovac nosio na kolcu nabijenu kožu („mišinu“) vuka. Vuku bi također bile izvađene oči, a mjesto njih u novije vrijeme stavljene „franje“ ili (špekule). Samog vuka napunili bi piljevinom ili slamom, a kolac i njega samog nakitilo bi se mašnom i papirnatim novcem. Uz lovca koji bi nosio vuka bio bi i lovac koji je nosio hrvatski barjak i njih nekoliko koji su se nazivali „torbarima“ ili „torbašima“ jer su nosili torbe. (Usp. Furčić, 1988.) Dakle, lovci bi ušli u selo i od kuće do kuće pjevali pjesme, a seljani bi ih darivali – bilo novcem ili hranom poput jabuka, dunja, jaja, slanine, pogače, a ponekad i terlucima i drugim. To je sve završavalo u torbama torbaša.

Iako je narod bio siromašan, darivati se nije oklijevalo. Jednako, ako ne i više kao i „mačkare“, nastojalo se darivati jer je zagoranski čovjek poznat po gostoljubivosti, ali i zahvalnosti lovcima koji su spasili njihova domaćinstva od još veće nevolje. Taj običaj zadržao se sve do Domovinskoga rata. Jedno vrijeme

^{*4} Zahvaljujem na ovom posljednjem podatku (meni nepoznatom) recenzentu (jer je recenzijski postupak anonimn).

država je plaćala lovcima za ubijene vukove, a danas to isto kažnjava jer su vukovi u izumiranju zakonom zaštićeni.. Spletom okolnosti taj rijedak i vrijedan običaj, zajedno s vukovima, doslovno izumire.

U navedenim primjerima ophod vučara mogao bi se nazvati „putujućim kazalištem“ jer scenski prostor nije fiksiran, a glumci amateri, ovisno o prigodi, izvode svoju igru u dvorištima ili ispred raznih kuća koji su zapravo u službi stalnih ambijenata.

Glumci su isključivo muškarci tj. lovci koji su vuka odstrijelili i koji u ovim prigodama putuju i u kilometrima udaljena sela. Oni „glavniji“ su izabrani za takve, zbog svoje odvažnosti i snalažljivosti, a i sklonosti humoru i dosjetljivosti. U usmenoj drami kažu da nije potvrđen redatelj. Međutim, pred očima je čovjek kojeg seljani – glumci smatraju „pametnim čovikom“ i koji bi sve njih i cijelu igru mogao uskladiti, vođu koji će reći „što bi najbolje bilo“. ³²

7.2. VUČIĆI – ‘AJKA NA VUKOVE

Ako se vukovi pojave učestalo u većem broju i ako prave znatniju štetu tada se organizira hajka. U hajci se pored lovaca nađu i drugi seljani.

Slijedi nekoliko basmi iz sela Planjana Gornjih, u zaseoku Jurićima:

*Iđe vule priko polja,
ubija ga Skejo Tolja.
Ubija ga iznenada,
kod Matetića vinograda!*

Ili: *Darujte nam našeg vulu,
da ne pravi štetu po govnu!
Darujte nam dva, tri jajca,
da ne kolje konja vranca!
Darujte mu runo vune
da ne kolje ovce žune!*

Ako se u nekoj kući domaćin namjerno ne bi odazvao ili ga ne bi zbilja bilo, otpjevali bi mu:

*Izgubija vule oko,
sakrija se gazda Joko!*

Ako bi ukućani izišli iz kuća, a vučare ne bi, najčešće iz neimaštine, darovali, otpjevalo bi im se, na primjer:

*Vule crn, napopriko gleda,
šta mu jednu jabuku ne da!*

7.3. VUKOVI (SVATOVSKI)

Vukovi su skupina muškaraca, u pravilu neženja, koji nisu pozvani na svadbu, ali domaćini za njih pripremaju hranu i piće. Ako bi *vukovi* bili zadovoljni, zapjevali bi, a ako ne bi bili zadovoljni, nanosili bi štetu. Rušili bi zidove, lomili stabla, pravili nepodnošljivu buku, i zavijali kao vukovi, odakle im i potječe naziv. Vukovi su nosili obitelji muške potomke, a imali su i nasljednu ulogu. Ako mladoženja nije htio da mu *vukovi* dođu, ni njegovi potomci ne bi išli u *vukove*. *Vukovi* su bili suseljani, koje domaćin i nije trebao poznavati.³³

U jajačkom kraju, u Bosni i Hercegovini, kultni su ophod i obred bili „Svatovski vukov“. (Dragić & Lozić Radielović, 2008.)

8. KORIZMA

Korizma obuhvaća četrdeset dana prije Uskrsa, a počinje na Čistu srijedu i završava na Veliki petak. Kršćani se pripremaju za slavljenje Uskrsa molitvom, postom, slušanjem i čitanjem Božje riječi te dobrim djelima. Odrasli pripadnici za krštenje, *katekumeni* imaju u korizmi završne pripreme za svoje krštenje u uskrsnoj noći. U korizmi kršćani pristupaju ispovijedi, da radosnije mogu slaviti Uskrs. Unutar korizme ima šest nedjelja i svaka ima svoje ime. Prva korizmena nedjelja zove se Čista, druga je Pačista, treća Bezimena, četvrta Sredoposna, peta Gluha (Glušna), a šesta je Nedjelja muke Gospodnje ili Cvjetnica.

Za Uskrs pripreve počinju već blagdanom Pepelnice ili Čiste srijede, kad se vjernici posipaju pepelom uz riječi “Sjeti se čovječe da si prah i da ćeš se u prah vratiti.” Taj dan je obvezan post i nemrs, po mogućnosti jede se samo kruh i pije voda. Taj dan započinje korizmeni post. Starija čeljad, pogotovo žene, neće ni u radne dane ni u blagdane (*svece*) ništa mrsno staviti u usta. Stari kažu kako se s nastupanjem Čiste srijede sve posuđe, poput zdjela i žlica, iskuhavalu u lugu, da bi se uništio ikakav trag masnoće. Tog dana posipalo se pepelom po glavi kao znak kajanja i suosjećanja prema Isusovoj mucu.³⁴ To je početak korizme, valja “očistiti criva”. U Boraji se nije smjelo jesti niti jaje niti mlijeko. Toga su se pridržavali i bolesnici. (Furčić, 1988.)

Od Čiste srijede pa do Velikoga petka molila se svakodnevno molitvica o Gospinoj žalosti:

*Crkvica se gradi,
tamjanon se kadi,
u njoj Gospa kleči,
iz sveg srca ječi,
bile prste lomi,
gorke suze roni.
Pitaju je džudije:
„Šta Ti Gospe klečiš,
iz sveg srca ječiš,
bile prste lomiš,
gorke suze roniš?“
„Kako neću klečat,
iz sveg srca ječat,*

*bile prste lomit,
gorke suze ronit!
Imala san sina jedinka
pa mi ga proklete džudije,
odniješe i na križ propeše,
i u noge i u ruke
čavle zadivaše,
a na glavu trnovu,
krunu nadijaše.
Ko ovo izmoli,
tri duše sarani:
svoju, očevu, pa majčinu.*

*Amen.*³⁵

9. CVJETNICA

Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje je kršćanska svetkovina koja se slavi u nedjelju prije Uskrsa i uvod je u *Veliki tjedan*. Na taj dan se slavi Isusov pobjedonosni ulazak u Jeruzalem u dane prije Pashe, opisan u sva četiri Evanđelja (Marko 11:1-11, Matej 21:1-11, Luka 19:28-44, i Ivan 12:12-19). Narod je dočekaao Isusa mašući palminim i maslinovim grančicama i rasprostirući svoje haljine, putem kojim je Isus išao jašući na magarcu. U spomen na to, na Cvjetnicu se obavljaju procesije s blagoslovljenim palminim i maslinovim grančicama. Također se, za vrijeme svete mise, čita izvještaj o Isusovoj mucu.

U Boraji kod Šibenika gospodari kuća odlazili su u polje u kojem su imali koje lijepo stablo masline, te bi ubrali nekoliko grana te masline, ponijeli kući i sutradan na Cvjetnicu nosili ih blagosloviti u crkvi. Po jednu blagoslovljenu grančicu bi stavljali potom u svaki komad polja, kao i u torove i štale. Jedna grančica bi se stavila u spavaću sobu, a jedna u prostoriju u kojoj se objedovalo. Svatko je svojim pokojnicima na groblje nosio blagoslovljene grančice. Te grančice su, po narodnom vjerovanju, imale apotropejske značajke: grančice u polju značile su bolji urod i da neće biti suše i krupe; u kući su značile mir Božji, zdravlje, sreću i ljubav; a grančice u torovima i štalama štatile su stoku (blago) od demonoloških bića.

Dan prije Cvjetnice po polju se bralo cvijeće, najviše ljubičica. To bi se cvijeće uvečer stavilo u posudu. Ujutro bi se najprije gazdarica kuće umila u vodi od cvijeća. Potom bi se umivali svi ukućani vjerujući da će biti lijepi i zdravi, te da će ta mirisava voda saprati i tijelo i dušu. (Furčić, 1988.)

Na Cvjetnicu, ponegdje i na Veliku subotu mladež se umivala izvorskom vodom u koju se dan ranije stavljalo tek ubrano cvijeće ljubičice, jagorčevine i drugog proljetnoga cvijeća. U nekim se mjestima umivalo vodom u koju su stavljene grančice bršljana. Ponegdje se umivalo izvorskom vodom u koju se stavljala grančica drijenka. Drijen je u narodu metafora za zdravlje. Vjerovalo se da time donose zdravlje i ljepotu lica. Cvjetnica se obilježavala misom na kojoj se pjevala Muka po Mateju, a nakon nje izlaganje Svetoostajstva za četrdesetsatno klanjanje.

U Ceri, na Cvjetnicu ujutro ljudi su se umivali u ubranom cvijeću. To su uglavnom bile ljubičice, ali i drugo proljetno cvijeće. Zatim su svi zajedno odlazili u crkvu na blagoslov maslinovih grančica.³⁶

Cvjetnica je u Danilu bila obilježena umivanjem u cvijeću i blagoslovom maslinovih grančica koje su onda nosili u polje, vinograde. Prije posta na Veliki petak po putu su se vukle *komoštre*, lanac na koji se vješa lonac iznad vatre. Smatralo se da se mora sav mrs očistiti.³⁷

U Dalmatinskoj zagori nedjelja prije Uskrsa – Cvjetnica obilježavala se odlaskom u crkvu. Na samom uranku umivalo se u hladnoj vodi u koju bi se dodavalo cvijeće koje bi se prethodnog dana ostavilo u vodi da omekša i zamiriši. Bili bi to često cvjetovi od „bajama“, jabuke, ljubičice. Dok bi se umivalo, govorilo se: „Sađi crno, dođi bilo“. Značilo je to da se osoba koja se umiva nada da će njeni crni grijesi cvjetnom vodom sići, a da će se duša u čisto, bijelo obući. Naznačavalo je to i da prolazi korizma kao i vrijeme kajanja i pokore. U crkvu bi se ponijele maslinove ili lovorove grančice, a gdje ih nije bilo brala bi se djetelina, a na njene grančice vezala ljubičica. Nakon što bi ih svećenik blagoslovio one bi se vješale u kuće, staje, vinograde, polja kako bi zaštitile i ljude i blago i materijalna dobra od nevremena ili kakvih zlih duhova.³⁸

10. SVETO TRODNEVLJE

Veliki četvrtak je dan početka muke Isusove. Po predaji Gospa je čekala Isusa s večerom. Pripremila je zelje, ali „Isusa nije bilo jer su ga uhvatile i otjerale Džudije“. Pripremila je zelje, ali „Isusa nije bilo jer su ga uhvatile i otjerale Džudije“. Radi toga, tradicionalno se na taj dan priprema zelje, te se u narodu Veliki četvrtak naziva i *Zeljavi četvrtak*.

To je dan spomena na Isusovu Posljednju večeru, koju je, za vrijeme židovske pashalne večere,³⁹ prije muke proslavio sa svojih dvanaest apostola, ostavivši im trostruki dar: euharistiju - misu i pričest; svećenstvo u Crkvi; te simboličku pouku o važnosti bratske ljubavi. Na taj dan Katolička crkva ulazi u Sveto trodnevlje i

sprema se na slavljenje Uskrsa. Za vrijeme večere Isus Krist je nagovijestio da će ga jedan od apostola izdati i obećao svog Duha protiv duha zla.

Isus je svojom krvlju ustanovio novi i vječni savez između Boga i ljudskog roda govoreći: „Ovo je moje tijelo koje se za vas predaje“, „Ovo je moja krv, krv Saveza, koja se prolijeva za sve na oprostjenje grijeha. Ovo činite meni na spomen“. (Badurina, 1990.) Juda Iškariotski otišao je u mrak, predao Učitelja iz Nazareta u smrt za trideset srebrnika i od očaja objesio se.

Poslije pjesme *Slava Bogu na visini* zavežu se crkvena zvona. S oltara se skidaju svijeeće, nakit i oltarnici.

Veliki petak je spomendan Isusove muke i smrti. Oltar je bez križa, svijećnjaka, cvijeća i oltarnika, što simbolizira Isusovu muku i smrt. Na Veliki petak, ne slavi se euharistijsko (misno) slavlje, već obredi Velikog petka. *Kanta* se muka Isusova, otkriva se i ljubi križ, te se pjeva *Gospin plač*. Nekoć se plač pjevao i kroz cijelu Korizmu kako u crkvi, tako i po kućama uvečer. U pjesmi je muka Isusova, i govori kako je Gospi bilo za vrijeme Isusove muke.

*Crkvica se gradi,
tamjanom se kadi.
U njoj Gospa kleči,
' svega srca ječi.
Njoj dolazi sveti Pere,
pa je pita:
„Što ti radiš, draga Gospe?“
„Imala sam sinka, jedinka
po polju je hodio,
zlatnu krunu nosio.
Tukoše ga Židovi,
zlatnu krunu skinoše,
trnovu napinjaše.*

*Kuda krvca kapala,
tuda ruža cvatala.
Vjenčići vijoše,
kičoše, kičoše.
Bog sam govorio:
'Ko ovu molitvicu molio,
uveče ligajući,
ujtra ustajući,
tri bi duše spasio.
Prvu očevu,
drugu majčinu,
treću sam svoju.“⁴⁰*

Na Veliki petak u bukaru se nalijevalo vina i svi su redom – i muškarci i žene i djeca to vino pili, jer se vjerovalo da ćeš, koliko vina popiješ, toliko dobiti krvi. Simbolika je to kojom se časti dan kad je Isus svoju krv prolio za svijet.⁴¹

U Nevestu se zadržao običaj da se na Veliki petak kuha bakalar, jede se blitva bez octa, a crveni luk (dalm. kapula) također se ne jede jer, kažu, Kristu su je na oči stavljali.⁴²

Velika je subota dan Isusova počinka u grobu. To je dan mirovanja koje uskrsnim ili vazmenim bdijenjem prelazi u iznenađenje Kristova uskrsnuća.

Veliku subotu narod naziva i Bijelom subotom. Bila se subota zove što se tada trebalo dobro umivati, pralo i čistilo se.⁴³ Na Boraji bi djevojke i žene uređivale domove i dvorišta, a muškarci bi istjerali stoku na pašu. Čim bi oko devet/deset sati zazvonila Glorija svi su žurili kućama, da se umiju u vodi i postanu čisti u duši i tijelu. Djevojke su se običavale umivati u mlijeku kako bi bile zdrave i lijepe. Majke su djecu, također, umivale u mlijeku.

Domaćice su mijesile bub'ce. To je bio obični kruh kao glavica u koji bi se stavljalo jedno ili dvoje jaja, te bi se peklo pod pekom. To je pecivo služilo za uskršnji dar. (Furčić, 1988.)

U Ceri večer uoči Uskrsa ljudi idu na bdijenje. Za vrijeme mise se održavao obred blagoslova hrane, tj. jaja i kruha, i drugih plodova zemlje. Na taj su obred ljudi nosili različite plodove kao što je kapula. Sutra ujutro za doručak obitelj je blagovala posvećenu hranu. Uz taj objed se izvodio običaj paljenja i gašenja svijeća.⁴⁴

Na Veliku subotu nosi se sirnica i kuhana jaja na blagoslov, i to će prvo blagovati za zajednički uskršni doručak.⁴⁵

U Župi *Svetoga Mihovila* Promina – Oklaj kod Drniša, čuvari Kristova groba odjeveni su u narodnu nošnju, a nazivaju se kao i u Vrlici *grobari* i/ili *čuvari*. (Dragić, 2009.)

11. USKRS

Uskrs je najveći kršćanski blagdan jer je Isus Krist svojim uskršnućem spasio i otkupio svijet. Prvotno se Uskrs slavio svakog nedjelje, a od 2. stoljeća slavio se jedanput godišnje nakon prvog proljetnog punog mjeseca, između 21. ožujka i 25. travnja. Podrijetlo mu je u židovskom blagdanu Pashe. Židovi su *Pashom* slavili čudesna Božja djela koja je on pokazao posebno izlaskom Izraelaca iz egipatskoga ropstva. Kršćanska se vjera usredotočuje na Isusovo Uskršnuće, odnosno prijelaz iz smrti u život.

Uz blagdan Uskrsa vezani su u Hrvata mnogi drevni pučki običaji. Svako dijete hoće da mu se obuče najljepša roba. Djevojke i domaćice u crkvu na blagoslov nose jaja, sirnice, soli, mlade ljutike, mlada sira, a mladići i domaćini nose na blagoslov u vrču vina. Za ručak se jede blagoslov. Ne smije se ništa baciti da se ne poljubi prije, a ne smije se ni dati *živini*. Velika je misa pred podne, a ljudi se sastaju lijepo obučeni. Poslije uskršnjega objeda mladež se veseli igrajući i pjevajući.

Na Uskrs se jela pogača. Zapravo običan kruh premazan jajem i ukrašen krugovima od čaše. Ta pogača, jaja i sol nosili su se na blagoslov. Na uskršno

jutro prvi zalogaj mora biti blagoslovljen. Ni jedna mrvica ne smije se baciti, kao ni ljuske od jaja, nego se mora u vrtu zakopati. Jednako se postupalo i sa starim blagoslovljenim maslinama.⁴⁶

U Unešiću se na Uskrs ujutro sedam puta molila molitva:

Daj mi Gospe dobar dar

*Daj mi Gospe dobar dar,
Kazat ću ti dobar glas,
Od Isusa Sina Tvog.
Jutros Ti je uskrsnija,
S desne strane Ocu sija.
Ostavija je krvcu na lozici,
Tilicu na pšenici,
Svićicu na pčelici.*⁴⁷

Na Uskrs bi djevojke na Boraji oblačile samo bijelu robu. Bile su „sve u bilome ki vile“. Tako obučene simbolizirale su znak čistoće, te tjelesne i duševne nevinosti. (Furčić, 1988.)

U Čistoj Velikoj domačice su svakome djetetu pravile po pogaču, a u bolje stojećim domovima pravila je pogaču svakom ukućaninu. To su bile obične pogače s kojim jajem unutra i premazane žumancem. Te pogače i jaja domačice su nosile blagosloviti u crkvi, i to bi spremile za Uskrs ujutro. Kad bi oko devet/deset sati zazvonila crkvena zvona za Uskrs, svatko tko bi se nalazio u blizini vode umio bi lice, vjerujući da je tako očišćen od grijeha.

Na Uskrs ujutro sva bi čeljad bila u kući. Domaćica bi podijelila jaja i pogače i počela bi uskršnja marendu. Potom bi se išlo u crkvu, a svatko bi bio odjeven u najbolju odjeću koju je imao. Poslije mise kod crkve bi se igralo, pjevalo, plesalo, veselilo. Slavlje bi se nastavilo popodne. (Furčić, 1988.)

U Nevestu za Uskrsni ručak blaguje se pečeno janje (u znak zahvalnosti „Jaganjcu Božjem“), a tradicionalno se najmilijima ide nakon ručka čestitati i zaželiti im sve najbolje.⁴⁸

12. SVETI JURE

Po tradiciji je sveti Jure bio rimski časnik. Mučen je i pogubljen u Kapadociji (Mala Azija) 23. travnja 303. godine za vrijeme Dioklecijanova progona kršćana. Pokopan je u Palestini u Lidu. Na njegovom je grobu izgrađena katedrala.

Iznimno je štovan svetac kod mnogih naroda. Hrvati sv. Juru posebno štiju, a o tome svjedoči i gradnja crkve u čast toga sveca u Putalju kod Solina već u IX. stoljeću. Sv. Juri posvećena je i crkva u *Podbrežju* kod *Zenice* za vrijeme Kulina bana (1193.). Sv. Jure je bio zaštitnik srednjovjekovnoga bosanskog kraljevstva, Poljičke Republike, Visa, Senja, Lovrana, Barcelone, Genove, Engleske, Portugala, Armenije, Gruzije itd.

Od 6. st. legende pripovijedaju o njegovoj mučeničkoj smrti. Od 12. st. pripovijeda se o čudesima koja su se dogodila po zagovoru sv. Jure, a od tada do danas u usmenoj je komunikaciji motiv sv. Jure koji je kopljem probo zmaja. (Badurina, 1990.)

Na Boraji kod Šibenika slavilo se Jurjevo (Jurjev dan) tako što bi se nekoliko dana prije toga blagdana pred kućom okupljao narod i po nekoliko puta pjevao pjesmu „Veseli se zemljo, Bosno ravna.“ Pred večer uoči toga dana blagoslovljenom vodom škropile se štale, torovi, dvorišta, kuće, jer se vjerovalo da dan uoči Jurjeva oko kuća hodaju vidine, vještice, a blagoslovljena voda bi ih otjerala. U večer na Jurjevo pred kućom bi se igralo, pjevalo i veselilo.

Ujutro, na blagdan, nitko od pastira nije smio izgoniti blago na pašu, prije izlaska sunca. Do podne je svaki pastir morao biti kod kuće, a blago je prethodno morao zatvoriti u torove. To se sve činilo zbog vidurina koje su mogle nauditi blagu i pastiru. Ona ovca koja bi prva ušla u tor smatrana je najsretnijom ovcom. (Furčić, 1988.)

U Dalmatinskoj zagori, poslije Uskrsa i Božića, najviše su se obilježavali Dan svetoga Jure i Dan svetoga Ivana Krstitelja.

Sveti Jure štovao se 23. travnja, u proljeće kada se priroda budi, a po narodnom vjerovanju i zli duhovi. U župi Unešić, a i u okolnim selima, u ranu zoru katile su se kuće i pojate zelenilom – rašeljkom, bršljanom, ali i cvijećem. Običaj je bio umivati se u hladnoj vodi. Kuće i polja škropile su se svetom vodom da se zaštite i da se odagnaju zle sile, a nije bilo boljeg od svetog Jure koji je pogubio strašnu neman, zmaja, aždaju. Dok su se škropila polja izgovarala se ova molitvica kako bi se zaštitilo posijani kukuruz i druge usjeve od crvi:

Sveti Jure

*Sveti Jure, poviše polja,
izbavi nas od svaki nevolja.
Sveti Petre i Pavle -
sapni zmije i đavle,
da po putu ne lizu,
da nam blago ne grizu.⁴⁹*

13. SVETI MARKO (25. travnja)

O životu svetoga Marka Evadeliste ne zna se mnogo. Bio je pratilac Pavla i Barnabe na njihovom prvom misijskom putovanju. Prema predaji, napustio je Pavla i otišao u Rim sa svetim Petrom kao njegov tajnik i prema Petrovom kazivanju napisao je prvo Evandjelje. Bibliolozi smatraju da je Markovo Evandjelje napisano prvo od svih. Prema legendi, dok je sveti Marko propovijedao po Jadranu, zahvatila ga je snažna oluja i natjerala među otočice i sprudove. Tada mu se ukazao anđeo i rekao: „Na ovim lagunama izrast će velik grad tebi na čast!“ Četiri stotine godina kasnije ljudi su, bježeći od Atiline vojske, sklonili se na te otoke i utemeljili grad Veneciju. Sveti Marko je dvanaest godina u Libiji propovijedao evandjelje. Potom je doputovao u Aleksandriju i ondje osnovao kršćansku Crkvu. U tome je gradu mučeničkom smrću svjedočio Kristovu vjeru. Nekoliko stoljeća kasnije mletački su trgovci tijelo sv. Marka prenijeli u Veneciju i od tada je sv. Marko zaštitnik Venecije, a njegov simbol usvojen je kao grb grada. (Badurina, 1990.)

Na dan Sv. Marka održavao se *blagoslov polja i gospine trave* ili *djeteline*. Za vrijeme mise svećenik bi s okupljenim vjernicima izašao na polje i tamo bi blagoslovio maslinove grančice koje bi vlasnici zaboli u svoj dio polja. Nakon toga su se blagoslivljale gospina trava ili djetelina. Izbor između ovih dviju vrsta trave ovisio je o tome je koja je dostupnija i koje ima više. Ta bi se trava nakon blagoslova nosila kući gdje bi ju gazda izrezao i pomiješao s hranom za ovce. Tada bi se sve to dalo ovcama da jedu. Vjerovanje je bilo da će ta trava donijeti zdravlje životinjama u tekućoj godini.⁵⁰

14. PRVI SVIBANJ

U Vrpolju kod Šibenika od davnina se slavi prvi svibanj. Tamošnji mještani okupljali su se na željezničkoj stanici, što vozi od Perkovića do Šibenika. Kad bi *makinja* stigla svi bi, ali najviše djevojke, cvijećem kitile *makinju*. Sva bi *makinja* bila nakićena zbog toga jer je narodu mnogo značila, premda je bila skupa vožnja njome. (Furčić, 1988.)

15. IVANDAN (24. lipnja)

Sv. Ivan nosi naziv Krstitelj jer je u rijeci Jordanu krstio Isusa. Posljednji je starozavjetni prorok. Sin je starozavjetnog svećenika Zaharija i Elizabete, rođakinje Bogorodičine. Uz blagdan rođenja sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja) vezuju

se pretkršćanski kulturni običaji paljenja krijesova (kresova, krisova). (Belaj, 1998.) U Bosni i Hercegovini te Dalmaciji svitnjak je sinonim za krijes. U Tisnom na otoku Murteru 23. lipnja "uoči Ivanje žetvene"⁵¹ vršilo se paljenje *koleda*. Običaj paljenja krijesova na taj dan bio je prisutan kod Rusa, Poljaka, Čeha, Slovaka i dr. (Ilić Oriovčanin, 1846.) Neki etnolozi paljenje ivanjskih krijesova interpretiraju kao ostatak Sunčeva kulta. (Čapo Žmegač, 1997.)

U nekim je hrvatskim krajevima, primjerice u Velikoj kod Slavonske Požege, bio običaj da muškarci nekoliko dana prije Sv. Ivana pripreme baklje (lučevi), stave ih na kuće te ih na večer uoči Sv. Ivana upale. Ti su se mladići nazivali *bakljari*. Djevojke bi ubrale razno cvijeće od kojega bi isplele vijence te se njima kitile u ivanjsko navečerje i sutradan kada idu u crkvu. Najznamenitiji je cvijet u ivanjskim vijencima bio paprat. Mladići su se s bakljama penjali po zidinama i stijenama. (Ilić Oriovčanin, 1846.)

U živom je narodnoj tradiciji sv. Ivan veliki zaštitnik vrela voda. Stara je hrvatska tradicija da se na izvorskoj vodi treba okupati prije izlaska sunca. (Belaj, 1998.)

U područjima šibenskoga zaleđa štovanje rođendana svetoga Ivana Krstitelja vrlo je rašireno, a ono po čemu je najpoznatije jest paljenje krijesova koje ondje nazivaju „svitnjacima“. Nekoliko dana prije 24. lipnja ljudi obraćaju posebnu pozornost na drva i nepotrebnu travu u prirodi koja bi se mogla donijeti da se pripravi svitnjak. Na dan uoči Ivana sve na što stariji ukažu ili daju za zapaliti, mladi donesu na posebno mjesto gdje nema puno suhe trave kako bi zapalili svitnjak bez rizika od požara.

U Ceri se u predvečerje sv. Ivana, kao i u ostatku Hrvatske, palio krijes (*svitnjak*). Mjesto paljenja svitnjaka se razlikovalo od obitelji do obitelji. Neki su svitnjak palili kraj velikog bunara. Koristilo se pruće loze koje je nakon rezanja ostavljano da se suši za tu priliku. Prije su u selu postojala dva natjecanja vezana uz svitnjak. Prvo je bilo čiji će svitnjak proizvesti najviši plamen. Zbog toga su ljudi znali raditi goleme svitnjake. Drugo je natjecanje dolazilo na red kada bi svitnjak malo sagorio. Tada bi mladići iz sela, da bi dokazali svoju odraslost, preskakivali svitnjake. Ti običaji sa izumiranjem sela paralelno izumiru. Kod ovog običaja jedna je stvar ipak opstala. To je običaj da se prije paljenja svitnjak poškropi svetom vodom i da uz njega obitelj moli.⁵²

Sveti Ivan slavi se 24. lipnja, a zove se još i Sveti Ivan Svitnjak.⁵³ Ime je dobio po običaju paljenja *svitnjaka*, odnosno velikih vatri koje su se preskakale. Običaj vjerojatno potječe još iz pretkršćanskih vremena kada se vjerovalo da takvo preskakanje vatre ima očisnu, lustracijsku moć. U Danilu su se palili krijesovi za Svetog Ivana, ali i *užežin*, večer prije njihovog svetca zaštitnika Svetog Danijela (vidi: Furčić, 1988.) koji se slavi 21. srpnja. Danilari su tada išli u brdo, na

mjesto koje se zove Gozdenac i gdje je sami kamen, gdje nema trave, pa tako ni opasnosti od požara.⁵⁴

U Planjanima Gornjim sveti Ivan posebno se štuje. Tu se večer uoči blagdana pali jedan veći i, ako tko želi kod svoga doma, nekoliko manjih svitnjaka. Oko velikog okupljalo bi se cijelo selo, i mladi i stari, te bi se plesalo u kolu i pjevalo, a stari ljudi okretali bi leđa vatri kako bi „ogrijali krsti“ i nadali se zdravijoj godini. Kad bi se plamen smanjio, mladarija je preskakala vatru i natjecala se tko će veći plamen preskočiti. Zadržalo bi se tu do kasnih sati.

Ujutro, na sv. Ivana ranom zorom djeca su odlazila u polja i valjala se u raži ili pšenici da bi odagnali sve bolesti kralješnice i kostiju. Neizostavno je bilo i umivanje u hladnoj vodi, ali ne samo umivanje, već pranje ruku i nogu u živoj vodi da „ne bi doša svrab“, odnosno da bi se zaštitilo od kožnih bolesti. Kuće su bile okićene zelenilom koje je simboliziralo nadu u plodnost i ljudi u polja.⁵⁵

16. VATRA I VODA

Vatra i voda magijski su izvori moći. Vatra u kršćanskoj simbolici predstavlja mučeništvo i vjerski žar, kao i pobjedu svjetla nad tamom.⁵⁶ Narod vatri pripisuje i karakteristike demona, te se vjeruje da onaj koji preskoči vatru pobjeđuje demone. Bolesti su u narodnoj percepciji demonska bića. Voda u kršćanstvu simbolizira pranje, čišćenje i nevinost.

U narodu je vatra od nezaobilaznog značaja. I ona sama po sebi, i ona kao simbol. U selu Planjanima prije dvjestotinjak godina, kada nisu postojali „ševerini“, narod je palio vatru krešujući kamen od kamen, ali ne obični kamen, nego onaj koji je bio malo jači, kresivo. Trenjem bi se stvarale iskrice, a onda bi se podmetnulo trulo drvo koje se zvalo „trut“, koje dobro gori. Naravno, vatra ne bi odmah gorila nego bi tinjala, a ljudi puhali da je rasplamsaju. Uvečer bi „zaprećali“ drvo da se vatra ne ugasi. Nastojalo se da u selu makar u jednoj kući vatra održava, a zanimljivo je da ako bi se vatra ugasila onda se išlo po nju u Sedromić, u selo koje je udaljeno tri kilometra. Jednako su činili i Sedromićani.⁵⁷

Osim spomenutih svitnjaka oko kojih se pjevalo i plesalo, bez vatre se ništa nije moglo. Ona je bila središte svih okupljanja. Sve se uz vatru događalo – obilježavali blagdani, „sila“, ašikovanja, vjenčanja, porodi, njegovanja bolesnika i umiranja. Uz nju je čovjek započinjao život, živio ga i završavao. Vatra je istinski izvor života – na njoj su se pravila jela, iskuhavala odjeća („roba se prala u lukšijama – lukšijala se. Lug se prosije, prokuha u vodi, ocijedi se i u tu vrelu vodu se stavilo da se otapa, a odapiralo se kad bi se voda ohladila. Sapun se pravio od masnoće, ostataka, i lužine.)⁵⁸

Uz vatru su se i djeca zabavljala „prpajući“ po žeravi i igrajući se raznih igara. Vatra je uvijek bila suputnik čovjekov, te simbol vječnost i simbol života.

Jednako tako, bez vode život nije moguć. Narod je cijenio to blago, i svoje naseobine gradio na mjestima uz vodu. Kraj koji obiluje vodom je bogat kraj. Vodu se posebno poštovalo i vjerovalo u njena čarobna svojstva. Zanimljivo je spomenuti kako je narod vjerovao da posvećeni predmeti, a time i voda, štite od zlih sila. Uvriježeno je vjerovanje da „živa voda“ nikad nije sama, da se oko nje okupljaju vile, vještice i druge sile. Izbjegavalo se ići na vodu za mraka, a nijedan narodni običaj „nije prez nike“ pa tako ni ovaj koji je zapravo bio tu iz praktičnih razloga – neosvijetljeni bunari, potoci i jezera bili su opasnost za ljude jer se znalo dogoditi da ljudi upadnu u vodu i nehotice se utope.

Kako bilo, nikad se nije vodi pristupalo, a da ju se ne bi blagoslovalo riječima:

*Faljen Isus vodo ladna,
u tebi je Isus! Slava!⁵⁹*

Ili:

*Valjen Isus i Marija, vodo ladna!
I onda sam odgovaraš:
Vazda Isus i Marija!*

Slično tomu, pri ulasku u crkvu, dok bi se križalo svetom vodom izgovarao se pozdrav:

*Faljen Isus, dvor nebeski,
U tebi je križ anđelski!
Na me vode,
s mene grisi,
Sveti Petre ti odriši.
Tvoja ruka više puka,
tvoja glava više oltara.⁶⁰*

Voda je oduvijek bila život sam. Nikakvo čudo nije bilo pridodavanje čudesnih obilježja vodi koja bi mogla utjecati na čovjeka sama.

17. SVETI PETAR (29. lipnja)

Petar Apostol, galilejski ribar bio je brat Andrijin. S Jakovom i Ivanom bio je s Kristom u prisnijem odnosu od ostalih apostola. Matej u svome Evandelju navodi kako je Krist prolazeći pored Galilejskoga mora vidio braću Šimuna

(Petra) i Andriju kako bacaju mrežu u more. Pozvao ih je da pođu s njim i da će ih učiniti ribarima ljudi. Odmah su ostavili mrežu i krenuli za Isusom. U Cezareji je Isus Petru rekao: „Ti si Petar –Stijena i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju i vrata je paklena neće nadvladati. Tebi ću dati ključeve kraljevstva nebeskoga ...“ (Mt 16,15-19). U biblijskim je izvještajima opće poznato Petrovo zatajenje Isusa Krista. Poslije Isusova uzašašća Petar je Kristov nauk pronio diljem Male Azije, posebice oko Antiohije. Kasnije je prešao u Rim i ondje boravio dvadeset pet godina utemeljivši kršćansku zajednicu. Bio je optužen da je bacio uroke na jednu od carevih ljubavnica, te je pobjegao iz Rima. Na putu mu se ukazao Isus te ga je Petar upitao – kamo ide? Isus je odgovorio da ide u Rim da ga opet razapnu, a Petar je to shvatio kao poruku da se vrati u Rim. U Rimu je usužnjen, a na koncu bičevan i po vlastitoj želji razapet naglavce jer je smatrao da nije dosljedan da bude razapet kao Krist. (Badurina, 1990.)

Sveti Petar je *zaštitnik* Cera. Prije se na taj blagdan održavao *dernek*.⁶¹ Nakon mise kraj crkve bi se igralo kolo i pjevalo, a onda bi se ljudi zaputili kućama gdje bi počastili pristiglu im rodbinu. Taj dan bi u selu dolazili ljudi sa svih strana. To je bio dan ispunjen igrom, plesom i pjevanjem. Osim pjesme i plesa prije su se često održavala i natjecanja u snazi i izdržljivosti. Mladići bi se natjecali u bacanju kamena s ramena, potezanju konopa, obaranju ruku i rvanju.⁶² Nakon tih natjecanja domaćini su pripremali gozbe. Nažalost kao i dosta drugih običaja sa starima su nestali i pjesma i ples.⁶³

18. VELIKA GOSPA (15. kolovoza)

Velika Gospa je blagdan zapadne i istočne crkve kojim se slavi Bogorodičino uznesenje na nebo. U istočnoj Crkvi Isus Krist u nebo odnosi Bogorodičinu dušu, a u zapadnoj Crkvi Gospa je na nebesa uzašla i tijelom i dušom. To je u Katoličkoj crkvi dogmatski fiksirano 1950. godine. (Badurina, 1990.)

U šibenskom zaleđu Velika Gospa je jedan od najvećih blagdana. Tada su ljudi išli na hodočašće do Sinja. To hodočašće nije bilo nimalo lako. Hodočasnici su polazili iz sela večer uoči Velike Gospe. Po noći bi hodali preko brda i dolina, a jedini orijentir im je bila Sjevernjača. Teren nije nimalo lak jer sve je to stjenovit i teško prohodan krajolik. Najbrži su ujutro stizali u Sinj da se poklone slici Čudotvorne Gospe Sinjske. Taj težak put je dokaz neizmjerne vjere naroda koji se pouzdavao u Božju pomoć.⁶⁴

Velika Gospa se posebno štovala u Vrpolju, kamo su priprave trajale i po nekoliko dana uoči blagdana. Dan uoči obvezno se postilo. Domaćini bi pekli janjce za počastiti goste koji će doći. Poslije podne sa svih strana dolazili su hodočasnici.

Na taj blagdan moralo je svega biti, pa makar se postilo cijelu godinu. Na sam blagdan stoka se nije izgonila na pašu. Djevojke koje su bile zaručene, kao znak stavljale su kolače na ruke, kako im momci ne bi prilazili. (Furčić, 1988.)

19. KOZARSKI / KOZAČKI GOVOR

Iako nije poezija, ova posebna vrsta govora koji se nazivao kozačkim ili kozarskim usko je vezana s pastirskim poslovima i temama. Baka Luca nije znala od kada zna taj način govora (kazala je da je to došlo iz Rusije), ali zna da su taj govor često rabili mladi kako ostatak ljudi ne bi razumio o čemu se govori. Najčešće se koristio kod ovaca ili u društvu odraslih.

Dobro je bilo za našaliti se i kad bi se jednom ušlo u tu «shemu» mogao bi bilo što reći.

*Ajde zozo tizi kaza trizu kozu
Pa za ajza uza skaza le ze
Pa da duezes jezednu lazampuzu
Paza daza vizi dizi muzu s tizi kozuzuzu
I uz unda du zoneseš luzunaca
Paza daza vizi diziš sizi preza vazatizi.*

Prijevod (nedoslovan):

*Evo, dovela san tri koze.
Ti se popenji uza skale,
Da doneseš jednu lampu
Da ja vidin pomust kozu.
I onda donesi lonac,
Pa ćeš vidit kakav ću sir napravit.*

*Azaj muzuj kozom covzom i panezi zezi kabanicu
Pa zaj zemo sizi tizi za zizidon.*

Prijevod:

*Ajmo k ovcon! Ponesi kabanicu
Pa ćemo sidit skupa za zidon.*⁶⁵

20. ZAGLEDANJA I VJENČANJA

Prije su se djevojka i mladić zagledali, najčešće kod ovaca ili na sijelima, „silima“. *Silima* su se zvala okupljanja mladića i djevojaka u večernjim satima kada bi sav dnevni posao bio obavljen. Okupljalo bi se u kućama ili nekim otvorenim mjestima i tu su se pričale priče, pjevale pjesme, šalilo se i udvaralo te „zamiralo“.

Momak je bio taj koji je mogao birati. Ne bi tu bilo dugog „zagledanja“, znali su se vidjeti samo nekoliko puta, (i to najčešće na sajmovima ili dernecima „di su se momci i cure najviše zamirale“) nekad i samo jednom da bi mladić došao u prošnju djevojke. S mladićem bi došla najuža rodbina, nekima majka i otac, ali češće mladićev brat ili rođak, nekad i prijatelj. Došavši u kuću u kojoj djevojka živi s obitelji rekao bi: „Dobra večer! Ja sam u ovoj kući prvi put, a ovo je moja cura (Pokazao bi na nju). Ona se meni sviđa i ja sam nju zamirija, pa ako vi nemate ništa protiv ja bi nju oženija.“⁶⁶

Ako bi se djevojčini otac i majka složili, oni su se smatrali zaručenima. Dolaskom u kuću mladić bi znao darivati ukućane, a i njemu bi se znale pokloniti čarape ili terluci. Vjenčanje bi se održalo za koji mjesec kako bi otac stigao prodati što blaga i opremiti djevojku.

Postojale su situacije da bi se par volio, ali roditelji ne bi odobravali vezu, pa bi djevojka pobjegla, otelo bi ju, tj. otišla bi „na ružne“ dok je to djevojci bilo zapravo „na lijepe“.

No, ne baš često, ali opet se događalo da sama djevojka nije željela u brak s mladićem koji je nju „omira“, a tako ni njezini roditelji, pa bi onda mladić oteo djevojku na silu, najčešće uz pomoć prijatelja i odveo ju k sebi gdje bi ona „prinoćila“ (ovo je eufemizam za kažnjivo djelo), a poslije toga rijetko je bilo vraćanja kući jer je djevojka postala ženom.

Takav životni događaj Kristini Jurić ispričao je Jakov Grbeša, a njemu starac iz mjesta Kraljica koji to pamti.

U selu je bila jedna dobra, dobra djevojka koja se željela udati za najlipšeg momka u susjednom selu. I ajde, dogovorli oni vinčanje i uvečer kad je bilo vrime da nji dvoje odu leć, oni odu. No, ujutro se jadna cura probudi kraj jednog, a Bože, najružnijeg čovika u selu. Za njega su govorili da ima konjsku glavu koliko je bija ružan. Jadna žena. A to ti je ispalo da su se nji dva dogovorila da kad ovi bude triba ić š njon leć da će se oni zaminit, a kako je mrak u sobi, ona ovog nije ni poznala. Valjda je taj ružni nju tija, a kako se nije moga oženit on se s ovin lipin dogovorija.

A ta žena, šta će, ona ti jadna postala najvridnija žena u selu. Ki da je šta mogla, ne moš se ti vratit kući neka te privarilo.

*A taj lipi bija in je susjed i on se nakon nekog vrimena oženija. Ali, nije Bog mačka - reka bi stari svit, i ima je dvi curice i kažu da kad je jedna imala četri, druga šest, da su u jednu noć obe umrle.*⁶⁷

U Dalmatinskoj zagori po mladu bi se dolazilo ili konjem ili zaprežnim kolima. Kola i konji bili bi okićeni bršljanom, rašeljkom ili drugim cvijećem. Imao je mladoženja svoje svatove koje bi doveo sa sobom na svadbu u mlade. Tu bi se veselili do večeri, a navečer bi krenuli mladoženji. Kao i svugdje, nezaobilazni su bili barjaktar i stari svat koji je bio zadužen za atmosferu na piru. Po dolasku mladoj odvijala bi se igra kupovanja mlade, traženja mlade, podvaljvanje druge mlade. Na vjenčanjima, koja su najčešće bila u jesensko doba, u jelu se nikad nije štedjelo. Ispekli bi se janjci, a uživalo se u „važolima“ ili „lipon kiselom kupusu“ i „vritulama“.

Mlada bi po starom običaju darivala najmlađe dijete od muževe rodbine – isplela bi mu čarape i napunila bademima. Mladariji bi na svadbi darivala i bacala orahe, bademe ili jabuke. Također, bacala bi jabuku preko svoje nove kuće i ako bi uspjela bio bi to znak da će biti dobra domaćica i gazdarica kuće.

Nakon što bi par otišao spavati, običaj je bio da se ujutro nevjesta prva digne i pomete kuću i sve sredi. Kada bi se digli svekar i svekrva, morala bi ih poljubiti, umiti, a u znak poštovanja svekrvu počestljati i saplesti joj kose.

U nedjelju nakon vjenčanja dolazili su u „poode“ (pohode) roditelji mladoj da vide gdje se njihova kći udala.

Što se tiče darivanja i kućenja mlade, ono je variralo od obitelji do obitelji – ovisno o mogućnostima. Djevojci bi se u dotu dala koja oprava, marama, čarape, sukanci (pokrivač od ovčje vune), velence, a i škrinju, dvije u koju bi to mogla spremi.

I zetove se darivalo, najčešće terlucima, a bio je i običaj darivanja zeta na nedjelju nakon Uskrsa, na Mladi Uskrs. Taj je običaj bio živ naročito u bogatom Petrovom polju istočno od Drniša gdje su „bake“ tj. punice darivale zetovima po sto pedeset „duzina“, odnosno tisuću i petsto jaja.

Kristini Jurić ispričao je zgodu Mate Jurić, koju je njemu pričao stari Grdan, a kaže da je ta priča stara možda sto pedeset – dvjesto godina:

Udala mater ćer. I običaj je bija da bi baba darivala zeta sa po 200, 300 jaja. I unda taj zet nije dolazija za dugo. Kaže baba: «Evo moga zeta, dobro nek si doša, neš sad odma ća!». I ona čuvala ta jaja u stapu. Znaš šta je stap? – to ti je ono u čemu se mliko meete i di se mliko pravlo. I kad nju zovne susjeda da su joj ovce izašle i da i mora spratit. I ona kaže zetu da je pričeka, da će se ona sad vratit. Kad, njemu ti došla nužda, a ona zaključala vrata kad je izlazila, i on nje ima di nego u taj stap. I vratila se ona, a on govori: «Ma iden ja ća, žuri mi se, moran ić!»

*A ona njemu: «Ma di ćeš sat, tek si doša, stoj, stoj, makar poidi ono štaj u stapu!»*⁶⁸

Vjenčanja se ne smiju održavati kroz korizmeno vrijeme ni u svibnju. Naime, u lipnju, zbog patnje Isusove, ljudi nisu pjevali ni imali ikakva slavlja, pa stoga ni takav oblik veselja nije bio dopušten. U svibnju se vjenčanja nisu održavala iz poštovanja prema Blaženoj Djevici Mariji, pa je taj mjesec samo „Gospin misec“. Takvi običaji održali su se sve do danas.

Prosidba mlade i prstenovanje bili su samo u užem krugu obitelji, a mladić i mlada, dotad su se samo gledali. „E, moja ćerco, nije ti to bilo ki sad, pazija si iti kako ćeš pogledat ćaću i mater, a kamoli momka ljubiti prid njima, ne daj Bože!

E, al nismo ti ni mi mladi bili glupi, ne nee. Mi bi ti se nalazili po brdu kad bi ovce išli čuvat. Priko mise bi se dogovorili, pa u kolo se malo gledali, igrali, a onda bi se mi kriomice dogovorili di da dođe, i tako uvik.“

Zaruke su bile kod mlade. Mladoženja i njegovi došli bi na „napovid“ i tu bi se upoznavali njihovi. Dan prije svadbe mlada bi prinostila dotu, a najbolje ti je bilo kad bi bila „dotarica“, jer je to značilo da nema brata i sve imanje mater i ćaća bi joj ostavljali.

Na dan vjenčanja svatovi bi se okupljali u kući mladoženje, on bi ih častio, kum bi stao kraj njega i kao, tobože, davao mu savjete. Potom bi se zaputili kod mlade, kupit je. Kad bi došli do nje, stari svat bi išao s kumom *prigovarat* oko cijene mlade. „E, i onda bi ti tu bilo cirkusa. Pa pisme, pa novci, pa dozivanje. Čak bi bili spremni otić ća. I u zadnju bi ta jadna mala izašla, i svi sritni.“

Potom bi se svatovi poredali u povorku i uputili se u crkvu. Na čelu je stajao barjaktar – „on ti je na barjaku nosija šugoman, pivca i još koju prnju, i on ti je uvik bija neki veseljak iz sela“. Za njim je išla mlada s kumovima a onda mladoženja. Mater bi svetom vodom blagosloвила svatove, a sve bi bilo veselije kad počne svirati harmonikaš.

Kad bi došli do crkve *vratar* bi ih blagoslovio, a mladoženja bi poveo mladu pred oltar. Kad bi vjenčanje završilo krenuli bi mladoženjinom kući. Onda bi mlada najprije poljubila kućni prag, onda njegove sve, i kojeg muškog malog, vjerujući da će, ako Bog da, sina rodit ako poljubi muško dijete. Onda bi se kum molio i zaželio bi im lijepe želje, na primjer: „Sve van sritno bilo i puno dice imali, a mi večeras svi se lipo veselili i pivali.“ Slavlje se nastavljalo igrajući i pjevajući, a onda bi mlada bacala jabuku preko kuće, kako bi se vidjelo kakva će biti. Pred zoru, „jadna mlada, s tugom bi se od matere odvajala. Jer se znalo, mora uvik nevista najvridnija bit.“

Jutro nakon vjenčanja mlada bi išla na bunar, „ja san tako s diveron išla, ka jadna nisan znala, i tribala san ostavit svega za ist - pršuta, kruva, vina, sira. Al morala san se dignit prije svih. E i ko bi prvi doša, to bi uzima. E, i sve san jadna radit tribala, od kuvanja kruva do čuvanja ovaca, krava. Teška su vrimenta to bila, al isto j bilo bolje onda nego sad, sve j sad poludilo, e, Jele moja.“⁶⁹

20.1. TRAZENJE MLADENKE

Nijemac iz Slovenije Johann Weichard Valvasor (Ljubljana, 1641. – Krško, 1693.) sudjelovao je u Austro-turskom ratu (1663. – 1664.) kao i u vojnim pohodima Nikole Zrinskoga u Slavoniji. Od velike je važnosti njegova *Geografska karta Hrvatske* (1688.). Njegovi zapisi iz Hrvatske govore o narodnim vjerovanjima, pričama, folklornom kazalištu. Zapisao je i svatovski obred traženja jarebice (mlade).

U Danilu je postojao običaj kupovanja, odnosno prodavanja mladenke. Unaprijed bi se dogovorili, a plaćao je kum.

Unda se triba dogovor't sa otin momkon i sa njegovin ćaćon, momak se dogovori sa cur'nin ćaćon, kad dođu oće l' ona bit otvorena, da se ona vidi ili će ona bit zatvorena. Ko će bit zatvorena, moraju je plat't. Ako će bit otvorena, onda nema plaćanja. A ko neko posakrišta, to je zatvori, onda, ko će mladi, more se i naljutiti, i vratit se nazad, il neplatit ništa, oćeš otvor't nečeš, iđemo ća, onda moraš otvor't. Ko b' cura bila zatvorena kad iđu po nju, onda moraš platit. Kum mora odma bit spreman i mora platit. A kum od mladoga mora paz't mladu, mora paz't da mu ne ukradu cipelu, ko joj odnesu cipelu, onda ona ne more ić bosa, cipelu ti moraš platit, pa ti sad, ko nemaš novaca, bilo vražije, pa uzajmi novce, pa osta dužan, pa došlo b' do tučnjave za koju god'nu dana ka' ne b' vratija novce. Bilo b' tu svakoga vraga ružnoga.⁷⁰

21. PRIČA O LODI

Golem je broj usmenih priča koje narod pripovijeda u šibenskom zaleđu, kao i u drugim krajevima. Međutim, koliko je poznato, nigdje se ne priča, niti se pripovijedalo o demonološkom biću – lodi. Zbog toga navodim sljedeću demonološku predaju:

Stari su vjerovali da po šumama u okolici sela živi Loda. Ona se pojavljivala po noći i zato se bilo opasno kretati u to vrijeme izvan sela. O Lodi se govorilo da onima koje uhvati u šumi daje da biraju između toga hoće li oni nositi nju ili ona njih. Taj izbor izgleda čudan, ali nije. On zapravo znači da onaj nesretnik kojega Loda uhvati mora nositi nju cijelu noć po šumi ili će ona njega odvesti negdje odakle se više nikada neće vratiti obitelji.

„Jednon se po noći u šumi šeta neki plašljiv čovik. On je jadnik bija tako ispripadan ton legendon da je na svaki šum poskakiva od stra.“⁷¹

U šumi su se u isto vrijeme našla dva momka iz istog sela. Oni su ga poznavali pa su se odlučili malo našaliti s njim. Jedan se od njih maskirao i iskočio na put ispred poplašenog susjeda. Kada ga je nesretnik vidio odmah je počeo zazivat

Boga da ga spasi od aveti Lode. Tad mu je maskirani momak dao da bira hoće li ga nositi po šumi ili će njega Loda odnijeti sa sobom. Uplašeni čovjek koji je volio svoju obitelj odlučio je da će rađe nositi strašnu Lodu na svojim leđima cijelu noć nego da ga ona odnese.

Loda

Kad je čovjek uzeo Lodu na leđa, drugi je momak uzeo njegove stvari koje je on od straha bacio na pod. S tim je stvarima otišao u selo i ispričao cijelom selu što se dogodilo. Kada su to ljudi čuli preplašili su se, a stvar koja je njih prestravila bila je kad su vidjeli kako umorni čovjek ulazi s Lodom na leđima u selo. Kad su momci vidjeli koja je panika nastala odlučili su otkriti selu svoju uncutariju⁷². Ljudi su tek tad vidjeli koliko su naivni, a dva su se uncuta⁷³ dobro nasmijala cijelom selu.

22. BASNA

Basna je vrsta priče u kojoj životinje, biljke ili stvari govore o ljudskim osobinama. Dijalog joj je glavno sredstvo. Novele o životinjama mogu se svrstati kao podvrsta basni. Pod Ezopovim (6. st. prije Krista) imenom do naših je dana došlo 400 basni. Đuro Ferić Gvozdenica (Dubrovnik, 1739. – Dubrovnik, 1820.) u svoja je djela uvrstio mnoge narodne basne, a za naslove svojih latinskih basni uzimao je hrvatske poslovice.

Mali, slavuj, obad i miš

Bija t' jedan mladić. I čuva ovce, stado od trista ovaca. I tako on dan o dan i naiđu neki trgovci. I pitaju ga čije su to ovce. On in reka da su gazdine. I oni ti njega nagovore da in proda i za svaku ovcu dobije jedan dukat. I to mali učini i odluči otić u grad kupit sriću.

Kupi on sriću, a srića je bija slavuj. «Kolko košta?» – «Sto dukata», reče trgovkinja. Ajd, ovi se maši za novce i kupi.

Iđe mali dalje i na drugom čošku više druga: «Ko će kupit sriću?» I mali gleda, a srića obad. Uzeja ga i da sto dukata.

Na trećem čošku više neki čovik ko će kupit sriću. Mali kaže: «Ja ću!» I da sto dukata. A srića bija miš. I tako ti on stavi miša u džep i pođe dalje.

I kaže njemu slavuj da se udaje jednog kralja čer i kome se ona nasmije da će se za njega udat. I oni krenu, al to ti je bija jedan otok, a okolo sama voda. A tu bilo generala, ljudi šta su je tili nasmijat, al niko nije uspija. Kad slavuj naredi mišu da pripliva tu vodu i da prinese maloga. Kaj to ova vidila nasmije se i začudi kako miš čovika nosi.

I ajde, ženit će se. Muzika trešti, piva se i slavi, a slavuj, miš i obad malome u džepu. Kad njega okupali, očistili i naveče iđu oni, nji dvoje leć. A tu kraj njega bija jedan ugledni general i reče mu: «Ti nju nemoj ništa večeras dirat, a ja ću ti dat sto dukata.» I oni legli, a on okrenija leđa i zaspao.

Ujtru pita mater čer kako joj je bilo, a ona kaže kako je on zaspao. Ona kaže čeri da j on sigurno umoran jer je pliva i da će noćas bolje bit.

Kad, opet gozba i ovaj mu opet kaže isto i da mu sto dukata. I opet isto. Opet se ona mami potuži da nije bilo ništa. Kaže joj mater da ako večeras ne bude ništa da se zna šta ga čeka – icide među lavove.

I treću noć isto, dobije on sto dukata al ga bace lavovima, i pripreme gozbu za nju i ovog generala.

I tako ti on u rupi, a kad su lavovi poletili prema njemu slavuj naredi obadu da kako koji lav naleti da ga ubode. Tako i bi.

Onda slavuj naredi mišu da donese (h)rane. I tako on donosija, a ovi se sutradan iznenadili da je mali još u rupi živ.

I začudili se i pitali ga kako je on osta živ. Oni njega izvade, a on in ispriča kako on ima svoju sriću i sve ispriča od prije - kako je proda ovce i o straja oša u grad, pa ih potrošija na sriće, pa tija vratit te pare da mu gazda ne kaže da j lopov, pa i zaradija od ovog generala. A oni se načudili kako j on pošten i još mu rekli da j on moga pitat u nji, jer su oni bogati.

Al navečer iđu ovi general i princeza spavat jer su se oženili, al slavuj naredi da se odškrinu vrata i kad ovaj legne na mladu, da obad ovog ubode straga.

Ujutro mater pita čeri kako joj je bilo, a ona kaže da j ovi još gori. Mater je utješi da je sigurno ija nešto masno i da će naveče bit bolje. A tog generala bolilo i stavija on povoj odostraga. I dođe noć i slavuj naredi mišu da progrize zavoj, a obad ga ugrize pet šest puta. I aj ća, mala se potužila materi i onda ga bace lavovin, a ovaj mali tu večer obavi svoj posao i tako se sve završilo sritno.⁷⁴

23. BASMA

Basma je stručni naziv za usmeno-retorički oblik koji se pri magijskom obredu šaputao/recitirao, pjevušio u želji: da se čovjeka, njegovu imovinu i stoku zaštititi ili oslobodi od bolesti, demonskih sila i vremenskih nepogoda; da djevojci dođe i/ili oženi je njezin odabranik, da za vrijeme sušnih proljetnih i ljetnih dana božanstvo udijeli kišu i tako spasi ljetinu. U stručnoj su uporabi za basmu sinonimi *bajalica*, *egzorcizam* i *zaklinjanje*, a narodni su nazivi *bajalica* i *bajavica*. Neki filolozi i leksikolozi su s pravom ustvrdili da je basma čarobni tekst koji se izgovara pri bajanju (čaranju, vraćanju). (Vidi: Čubelić, 1970.)

Ostvaruju se stihovima i prozom. U njima se prepleću mitski i vjerski elementi. Hrvati su ih kristijanizirali te ih nazivali molitvama. Mihovil Pavlinović u svome rukopisu (1616 pjesama) koji je 1876. godine predao Matici hrvatskoj u *Pobožne pjesme* uvrstio je i pjesmu *Molitva proti zloj godini*. Rudolf Strohal, primjerice, u ZNŽO JS navodi bajalicu protiv poganice i naziva je molitvom. (Strohal, 1924.) Nositelji tih narodnih usmeno-retoričkih tvorevina rijetke su, odabrane i poštovane osobe, a narod ih naziva *mole*, *moliboge*, *bogomolje*, *bogomoljke*. *Mola* se na početku obreda prekriži i moli Vjerovanje, a na koncu obreda se prekriži. Način recitiranja/šaputanja basmi protiv bolesti, biblijske je provenijencije. Onaj tko baja sagne se prema bolesniku i tiho šapuće. Isus je izgonio demone i nečiste duhove. U prvom stupnju inicijacije slavitelj dahne u bolesnika i moli: „Dahom usta svojih odagnaj, Gospodine, zle duhove: zapovjedi im da odstupe, jer se približilo kraljevstvo tvoje“. (Glazier & Helwing, 2005.)

Hrvati su basme kristijanizirali i nazivaju ih molitvama. Irudica je u narodnoj percepciji demonsko biće koje je krivo za smrt sv. Ivana Krstitelja, stoga je sv. Ilija progoni i bježe munjama od kojih je sva isprobijana. Ona u obliku mačke bježi svijetom, jer je još nijedan grom nije udario (već munje), a kad je udari, ubit će je. Prije njega sv. Ilija će se boriti protiv Antikrsta i Antikrst će ga ubiti. Sv. Ilija će oživjeti i ubiti Antikrsta i bit će kraj svemu i Strašni sud. (Suton, 1968.) U Poljicima se vjerovalo da sv. Ilija gromovima puca za irudicom (đavlinom) kako bi je smaknuo. (Ivanišević, 1987.) U hrvatskom narodnom vjerovanju irudica donosi olujno nevrijeme. Irudice su nestale iz narodnoga pripovijedanja. U Nevestu protiv nevremena i grmljavine moli se:

*Biži, biži irudice,
majka ti je poganica,
od Boga je prokleta,
od Ivana sapeta.*

Najveći je broj basmi zabilježen protiv uroka. Vjerovanja u opasnost zlih očiju bilo je rašireno u jugoistočnoj Europi, zemljama oko Sredozemnoga mora i, osobito, na Bliskom istoku. Vjerovalo se da su djeca, janjad, telad i drugi mladi organizmi, ali i odrasli te stoka, voćnjaci i druga imovina, neotporni na urokljivost koja nastaje pogledom urokljivih očiju te čuđenjem i hvaljenjem. Muslimani u Bosni vjeruju da je ona žena urokljiva ako ima oči koje su šarene – zelene i plave boje.⁷⁵ Narod je vjerovao da od urokljivih očiju mogu stradati domovi i štale – od požara, groma ili kakve druge nepogode. (Palavestra, 1982.) Po narodnom praznovjerju, od opake more nastajale su najopakije vještice, te su imale zle oči kojima su mogle „prostrijeliti čeljade, konja, vola i t. d.: kuda očima ošine, onuda ga poduzme vučac (pomodri)“ (Ardalić, 1928.)

Vjerovalo se da će se otkriti je li dijete urečeno ako njegova majka „uzme žeravku i baci je u vodu. Ako žeravka potone, dijete je urečeno i žena onda moli protiv uroka.“ (Bonifačić Rožin, 1963.)⁷⁶

Do naših se dana sačuvao običaj da se čuđenje i hvaljenje maloga dijeta poprate riječima „ne ureklo se“, ili „ne budi mu uroka“. (Ivanišević, 1987.)

U basmama urok sjedi na pragu, a urečica pod pragom. Urok odlazi preko devet voda i devet gora, a u njega su tri oka: prvo je vodeno, drugo vjetreno, a treće cakleno. Cakleno je oko puklo i razbilo vjetreno. U nekim basmama urok ima dva oka: vodeno i ognjeno. Ako bi *urečeni* rekao *da mu je crven mokrēš*, bajalica bi rekla da su to ognjeni uroci i da ga je ureklo ognjeno oko. Uzela bi u tanjur vode kojom bi s dva prsta *trala* oči urečenom izgovarajući basmu. Po svršetku obreda bajalica bi prolila vodu u zavratak „i bolesnome odma odlane“. (Kekez, 1996.)

Molitva protiv uroka:

Prvo se triba prikrstit tri puta i tek onda početi moliti sljedeće:

*Oj misusovo, u ime Isusovo,
sveta Ana, Gospina majka:
„Pokaži mi svu istinu bolesti
i zdravlja i života.“ (za koga moliš)*

Izmoli se ovo tri puta i onda nastavi dalje:

*Šetala se sveta Ana,
Gospina majka,
priko polja ravna.
Srila urok i rokicu:
Di iđeš priko,
urok i rokice,
u vištati di je lipo,
di je drago.
Raziđoše se urok
i rokica po svitu;*

*ka pčele, po cvatu,
ka magla, po planinama,
ka momci, po rudinom.
Dva urliču, tri odriču
Otac i Sin i Duh Sveti
u pomoć bija
Amen.⁷⁷*

*Ovako moli dvadeset puta i na
kraju Virovanje.*

24. BALADA

Usmene lirske pjesme mogu biti potaknute i sivim, turobnim, tragičnim događajima u ljudskom životu. Takvi osjećaji nalaze najsnažniji izraz u baladama. *Balade su nazivane prema provansalskom 'balar' što znači plesati i prema keltskoj riječi 'balad' koja znači usmena (narodna) pjesma.* Brojniji su lirski motivi, a epske epizode služe isticanju lirskoga tona. Najčešći baladni motiv nesretna je ljubav dvoje mladih koje netko nastoji razdvojiti, a završetak balade uvijek je tragičan.

Tema jedne balade zabilježene u Danilu nesretna je ljubav Ivica i Mare. Ljubovali su tri godine, ali Ivičina majka uporno se protivila tome. U očaju Ivica je ubio Maru, a kad je čuo da Maru sprovode, ubio se bacivši se u rijeku.

*Ljubovali Ivica i Mara
Ljubovali tri godine dana,
Al' je džabe tri godine dana
Kad ne dade Ivičina nana.
Ivo Maru preko brda zove:
„Dođi, Maro, dođi, zlato moje,
Dođi, Maro, da brojimo jade,
Da vidimo 'ko više imade.“
Kad su svoje jade iskazali
Obodvoje gorko zaplakali.
„Neću, Maro, da me druga ljubi,
evo tebi pištol pa me ubi!“
„Ja te, Ivo, ubiti ne mogu,*

Viruj meni 'ko dragome Bogu!'
Ivo vadi nož iza pasa
I raspara Maru do pojasa.
Kad je svoju Maru pogubijo,
Tri puta je mrtvu poljubio.
Jadan Ivo po šumi se krijo
Jer na sprovod ići nije smijo.
Kad su nosili Maru pokopati
Kraj jedne se Iv'ca rijeke svrati.
Kad je čujjo od zvonika zveku
Bacijo se u duboku rijeku.
Eto, Maro, što smo ljubovali
I za ljubav oboj' život dali!⁷⁸

Ja posadih vitu jelu

Ja posadih vitu jelu
i uz jelu ružu bilu
i uz ružu lipu Maru,
a uz Maru lipog Ivu.
Ivo ode u vojniciu,
lipa Mara u bolnicu.
Kad se vrati iz vojnice,
on se svrati do bolnice
i upita časne sestre:
„Je li zlato još bolesno?“
„Ode tvoga zlata nema,
pokrla ga crna zemlja.
Prije smrti ona reče:
‘Ukopaj me pokraj puta,
kud prolazi češće puta.
Ukopaj me pokraj ceste,
kud prolaze moje sestre.
Ukopaj me kraj potoka,
nek gledaju četiri oka.
Ukopaj me pored staze,
nek me mladi momci gaze.’“⁷⁹

25. POGIBIJA SVATOVA STIPANA NAKIĆA

Postojali su i hrvatski i srpski *hajduci razbojnici*. Takav je, primjerice, bio harambaša Nikola Maleta koji je zaprosio Anđu Bailovu⁸⁰ iz Livna, a kad ga je ona odbila, on joj je zaprijetio da neće ni drugoga ljubiti i da će je od svatova otetiti. Anđa se udala za Stipana Nakića. (Dragić, 2003.) Maleta je svoju prijetnju krvavo izvršio. O toj tragediji, koja se dogodila 1721. godine, temeljem usmene predaje Jakov Gotovac⁸¹ napisao je 685 stihova.

Svatova je *bilo koliko je u godini dana*. Bailovi su svatove častili *nedjeljicu dana*. Starješina svatova zahvalio je na gostoprimstvu, a Anđinim roditeljima zahvalio je što su lijepo snahu odgojili.

335. *Roditelji blagoslove daju,
Radosnice niz lice padaju.*

Svatovi su iz Livna putovali preko *Buškoga blata, Aržanova, Sinjskoga polja*. Kad su ugledali *Šibenik* i more:

353. *Puhnu vjetar s Velebita jako,
Okrene im barjak naopako.
To svatovim nije drago bilo,
Nešto im se loše predočilo.*

Svatovi Stipana Nakića i Anđe Bailove stigli su do vrela *Vijanjac* u Vinovu i odlučili ondje prenoćiti. Zlo je nanijelo trgovca Stipu Tadina iznad Kambelovca koji je na dva konja u mješinama gonio vino i nastavio put kroz *Petrovo polje, Krstaš* i *Selinu*. Kad je trgovac Stipe pogled bacio na brdo *Gradinu* pred njim se ispriječio harambaša Nikola Maleta s trideset hajduka i zatražio od njega da mu dade vino i rakiju. Tada je trgovac kazao Maleti da su svatovi Stipana Nakića *puni zlata, nakita i para* vode mladu od *bosanskih strana*.

Maleta nije *vidio stvora zgodnijega* niti mu je srcu išta milije bilo od Anđe Bailove. Pružila mu se prilika da je otme od svatova i tako ostvari prijetnju koju je izrekao Anđi. Svatovi su zaspali, a stražu nisu postavili. Mislili su da su sigurni jer u blizini nije bilo Turaka.

479. *Cvrčci cvrče u noćnoj tišini,
San sanjaju svati po ledini.
Maleti se prilika pružila,
Hajdučka se želja ispunila.*

Maleta je prvi *trgnuo zlatna jatagana*, a hajduci su skočili sa svih strana te su *svatim* sjekli glave po ledini.

487. *Jadne glave odsječene plaču,
Mrtva tijela po ledini skaču.*

Djever i nevjesta su pobjegli s mjesta, ali ih je sustigao Maleta i rekao Anđi da je prvoga pogubio Stjepana i da će ona biti njegova. Kad je to čula *nevjesta* *gizdava* preklinjala je svoga djevera:

502. *“Zaklinjem te mlijekom od matere,
Odsijeci mi moju rusu glavu,
Pa je baci u zelenu travu.
Crna krvca moja prosta ti je,
Od nevjeste tvoje Anđelije.
Volim časno ovdje poginuti,
Neg Maletu krvnika ljubiti.”*

Djever je nevjestu poslušao *pa joj sabljom glavu otkinuo*. Maleta je djevera rasjekao *na dvije polovine* i pobjegao u Moseć planinu. Za vrijeme pogibije svojih *svatova* Stjepan Nakić je bio u pivnici i pravio troškovnik. Kad je *očuo* pucnjeve trčao je do svojih *svatova*. Svatovi su svladali hajduke i ubili ih dvadeset sedam.

Stjepan je izbrojio dvije stotine trideset ubijenih *svatova*. Kada se taj zločin dogodio *u Vinovom strašan potres bio*. Cijela se Zagora u crno zavila. *Iz Drniša i Polja Petrova, sve je došlo do sela Vinova.*

564. *Najzdanje se pročuše kočije.
Iz žalosnih Bajilovih dvora,
Majka Anđi u pohode mora.
Žali majka nariče u bolu,
I proklinje Maleta Nikolu.
Kune majka tu hrđu gubavu,*

570. *Da mu sablja otkinula glavu.
Kad je majka Anđu ugledala,
Od žalosti na zemljicu pala.
Pita majka zelenu Dubravu,
Tko joj kćeri otkinuo glavu.*

575. *Narod plače i suze se liju,
Majka ljubi mrtvu Anđeliju.*

Stjepan Nakić je predložio da se kod Vijanjca, *hladne vodice, iskopaju u zemlji grobnice*. Najprije su pokopali mladu a zatim svatove i hajduke. Fratar ih je svetom vodicom natopio. (Dragić, 2005.)

ZAKLJUČAK

Navedeni i interpretirani primjeri u radu zorno svjedoče bogatstvo i raznovrsnost duhovnosti u šibenskom zaleđu, kao i duboku ukorijenjenost Hrvata u zapadno-europsku kršćansku civilizaciju. Međutim, velik broj te duhovnosti zauvijek je prekrila koprena zaborava. Od navedenih kazivačica i kazivača troje više nisu među živima. Sve to upućuje na nužnost snimanja onoga što je još ostalo u narodnome pamćenju. Ti primjeri imaju višestruki značaj i riznica su etnološkoga, antropološkoga i filološkoga blaga.

Svako je zapisivanje i snimanje duhovnosti u biti borba sa zaboravom. Međutim, to je civilizacijski čin spram naših upokojenih predaka i spram naših potomaka. Hrvatska usmena književnost, običaji, ophodi i obredi prenošeni narodnim hrvatskim jezikom očuvali su vjerski i nacionalni identitet Hrvata i kroz devet stoljeća nenarodnih vlasti, koje su sve činile kako bi iskrivile ili zatrle narodno pamćenje. Međutim, za razliku od svijeta gdje je opći trend proučavanje nematerijalne kulturne baštine (što smo naveli u sažetku i Uvodu ovoga rada), u Hrvatskoj suvremeno vrijeme potrošačkog mentaliteta i neciviliziran odnos spram duhovne baštine, velika su opasnost za njezino nestajanje.

Zbog toga je iznimno važno sačuvati ono što se još uvijek sačuvati daje. Time će naši korijeni biti čvršći, a narod zadovoljniji, složniji i sretniji. Duhovna baština ima svoju životnu i estetsku funkciju. U duhovnoj baštini nema mržnje prema bilo kome zato što je pripadnik druge vjere ili nacije. Tome, između ostaloga, svjedoče i pravoslavni koledari koji su katolicima koledanjem čestitali Božić, a na isti način katolici su pravoslavicima čestitali Božić.

Duhovna je baština edukativna i didaktična, riječju – općekorisna. Iz baštine treba učiti, kako se greške iz prošlosti ne bi ponavljale. Duhovnu baštinu, dakle, treba čuvati, njegovati i u nasljedstvo ostaviti onima koji će biti kad nas ne bude.

Iskazujem veliku zahvalnost mojim studenticama i studentima: Kristini Jurić, prof.; Vesni Kalebić (djev. Grković), prof.; Nikoli Sunari, Jeleni Dželalija, Josipu Vukorepi i drugima, kao i njihovim kazivačicama i kazivačima. Svi su oni dionici ove duhovnosti.

Literatura

1. Ardalić, Vladimir (1928.): Mora (Bukovica u Dalmaciji). Zagreb: *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, knjiga XXVI, urednik dr. D. Boranić, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti: 380-381.
2. Badurina, Anđelko (priredio) (1990.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
3. Belaj, Vitomir (1998.): *Hod kroz godinu*. Zagreb: Golden Marketing.
4. Belaj, Vitomir (1983.): Običaj vučara u južnih Slavena i pokušaj njegova interpretiranja, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, knj. 49, (ur. M. Marković) Zagreb: JAZU: 73-93.
5. Bonifačić Rožin, Nikola (1963.): *Narodne drame, poslovice i zagonetke*. PSHK, knj. 27. Zagreb: Zora, Matica hrvatska.
6. Čapo Žmegač, Jasna (1997.): *Hrvatski uskrсни običaji, Korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Zagreb: Golden marketing.
7. Čubelić, Tvrtko (1990.): *Povijest i historija usmene narodne književnosti*. Zagreb: dr. Ante Pelivan i Danica Pelivan.
8. Čubelić, Tvrtko (1970.): *Usmena narodna retorika i teatrologija*. Zagreb: Štamparsko-izdavački zavod „ZRINSKI“ Čakovec.
9. Dragić, Marko (2009.): Čuvari Kristova groba u crkveno-pučkoj baštini Hrvata. *Ethnologica Dalmatica*, vol. 17. Split: Etnografski muzej Split: 5-32.
10. Dragić, Marko (2008. a): Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata, Split: *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 3: 414-440.
11. Dragić, Marko (2008. b): Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi, *Crkva u svijetu*, br. 1. Split: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. 67-91.
12. Dragić, Marko (2008. c): Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja, *Godišnjak Titius*, god. 1. br. 1: 167-205.
13. Dragić, Marko, Lozić Radielović Katica (2008.): Etnokultura i usmena književnost Hrvata u jajačkom kraju. *Zbornik o Marku Dobretiću*, Marko Karamatić /ur./ Sarajevo – Dobretići: Općina Dobretići, Kulturno-povijesni institut Bosne Srebrene Sarajevo: 205-240.
14. Dragić, Marko (2007. a): Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji. *Crkva u svijetu*, br. 1.: 96-117.
15. Dragić, Marko (2007. b): Apotropijski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. Zadar: *Croatica et Slavica Iadertina*, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku: 369-390.

16. Marko Dragić, (2005.): *Književna i povijesna zbilja* (kroatističke teme). Split: HKD Napredak, Knjižnica Baščina; knj. 3.
17. Dragić, Marko (2003.): Zbilja o knezovima Nakićima i Vučkovićima u "Razovoru ugodnom" i tradiciji. *Školski vjesnik*, vol. 52, br. (3-4). Split: 283-295.
18. Furčić, Ivo (1988.): *Narodno stvaralaštvo šibenskoga područja, III Mjesta u šibenskom zaleđu*. Šibenik: Muzej grada Šibenika.
19. Gavazzi, Milovan (1991.): *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, III izdanje. Zagreb: Hrvatski Sabor kulture.
20. Grgec, Petar (1943.): *Hrvatske narodne pjesme*. Zagreb: Hrvatska državna tiskara.
21. Ilić Oriovčanin, Luka (1846.): *Narodni slavonski običaj*. Zagreb: kod Franje Suppana, kr. pov. knjigotiskara i knjigoteržca.
22. Ivanišević, Frano (1987.): *Poljica, narodni život i običaji*. Reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa. Split: Književni krug Split.
23. Kekez, Josip (prir.) (1996.): *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*. Zagreb: SHK, MH.
24. Palavestra, Vlajko (1982.): Drežnica u Hercegovini (Zabilješke o prošlosti i narodnoj kulturi). *Hercegovina*, časopis za kulturno i historijsko nasljeđe, br. 2. Mostar: Arhiv Hercegovine.
25. Rihtman-Auguštin, Dunja (1995.): *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*. Zagreb: Golden marketing.
26. Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga prva A – J, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
27. Strohal, Rudolf (1924.): Poganica (Sali u Dalmaciji). *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, urednik dr. B. Boranić, knjiga XXV, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. 379-380.
28. Glazier, Michael i K. Helwing, Monika (priedili) (2005.): *Suvremena katolička enciklopedija, A – E*. Split: Slobodna Dalmacija.
29. Suton, Jerko (1968.): *Vjerski život i običaji Zapadne Hercegovine*. Mostar: (Umnožen rukopis. Primjerak se nalazi u Franjevačkoj knjižnici Mostar, inv. br. 3912, sign. 39.).
30. Vuletić Vukasović, Vid (1906): *Božić u Račišćim (O. Korčula)*. Srđ. Dubrovnik, na Dražnji dan: 774-775.

Rkp. FF Split (Rukopisne zbirke Katedre za Hrvatsku usmenu književnost, Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu). (Oznaka D - znači diplomski rad, S - označava seminarski rad.)

Bilješke

(Endnotes)

¹ Sveta Katarina Aleksandrijska rođena je u 3. st. u Aleksandriji u Egiptu. Potječe iz plemićke obitelji koja je kraljevskoga podrijetla. Prema legendi Katarina je prije krštenja u snu vidjela Djevicu Mariju kako u naručju drži dijete Isusa. Djevica je zamolila Isusa da uzme Katarinu za svoju službenicu, ali je dijete okrenulo glavu rekavši da ona nije dosta lijepa. Katarina je, međutim, na daleko bila poznata po svojoj ljepoti i učenosti. Kad se probudila pitala se kako bi se svidjela malome Isusu i do krštenja se nije smirila. Nakon krštenja Krist joj se ponovno pokazao u snu, stavio joj prsten na ruku i uzeo je za svoju nebesku zaručnicu. Kad se Katarina probudila vidjela je prsten na svojoj ruci i nosila ga je do kraja života.

U to je vrijeme car Maksimin II. izabrao Aleksandriju za glavni grad svoga dijela carstva. Odlučio je iskorijeniti sve kršćane. Katarina je odlučila posjetiti cara i odvratiti ga od njegove odluke. Iznenadjeni je car pozvao najučenije filozofe pobiju vjeru. Katarina ih je zasjenila, te su se obratili na kršćanstvo. Car je naredio da se filozofi pobiju, a Katarina utamniči. Uzalud je car gladu pokušavao na pokornost prisiliti Katarinu. Anđeli su joj donosili hranu, a ona je carevu ženu s pratnjom obratila na kršćanstvo. Rasrđeni car je tada donio smrtnu presudu za sve kršćane osim Katarine. Zanesen njezinom ljepotom ponudio joj je brak, ali je ona to s gnušanjem odbila. Očajnički je naredio da je svežu između četiri kotača optočena oštricama, te da je tako iskidaju na komade. Međutim, dok se presuda izvršavala snažan je plamen s neba uništio kotače. Tada su Katarini odrubili glavu. U kršćanskoj je tradiciji sveta Katarina zaštitnica djevojaka.

² Sveti Nikola je rođen u 4. st. u Maloj Aziji. Roditelji su mu bili kršćani, a stric mu je bio nadbiskup u Miri koji je zaredio Nikolu. Kada su Nikolini roditelji umrli razdijelio je svoj imetak sirotinji. Nakon smrti nasljednika njegova strica izabran je za biskupa u Miri. O njegovom je životu sačuvano više predaja i legendi, a jedna od njih govori da je Nikola, «čuvši za nekoga plemića u gradu koji je ostao bez novaca, pribavio miraz za njegove tri kćeri» tako što je tri noći uzastopce kroz plemićev prozor ubacivao po vrećicu s zlatnicima. Otkriven je nakon treće vrećice, ali je zamolio plemića da to nikome ne kaže. Otuda je tradicija potajnoga stavljanja darova dobroj, a šibe lošoj djeci u prozore, čizme i sl. Prema legendi sv. Nikola je krenuo u Svetu zemlju, ali je nastala strašna oluja te brod zamalo nije potonuo. Sv. Nikola je zaprijetio valovima i oni su se smirili. Tako je sv. Nikola postao zaštitnikom mornara i putnika. Legenda o sv. Nikoli pripovijeda kako je taj svetac došao u gostionicu i otkrio da gostioničar krade djecu, ubija ih i njihovo meso služi gostima. Otkrio je troje djece sakrivene u posudi za rasol. Učinio je znak križa i djeca su se vratila u život. Tako je postao zaštitnikom male djece. Zaštitnik je Rusije. (Badurina, 1990.).

³ Sveta Lucija potječe iz Sirakuze na Siciliji. Živjela je u 3. st. Prema legendi je njezina majka bolovala od neizlječive bolesti pa je Lucija nagovorila da pođe na grob sv. Agate u Kataniju. Ondje se Luciji ukazala sv. Agata rekavši joj da će joj majka ozdraviti, a da će ona podnijeti teške muke. Lucija je sve imanje razdijelila siromasima. To je rasrdilo mladića za kojega je bila zaručena, te on prijavi vlastima kako je prigrlila kršćanstvo. Bila je ustrajna u vjeri te je vojnicima naredeno da je odvedu. Premda je bila svezana užetima i upregnuta u jaram volova nisu je mogli pomaknuti s mjesta. Tada je upravitelj naredio da je spale, ali je vatra nije ni dotaknula. Na koncu je jedan od vojnika izboo bodežom u vrat i ona je umrla.

Prema legendi je jedan od Lucijinih prosaca bio zanesen ljepotom njezinih očiju te se nikako nije mogao smiriti. Bojeći se da njezine oči ne bi mladića navele na zlo Lucija ih je sama sebi iskopala i poslala mladiću. Zadivljen Lucijinom vjerom i mladić je postao kršćaninom. (Badurina, 1990.).

⁴ Kristini Jurić 2009. godine kazao je njezin djed Josip Jurić (1900. – 1998.). Rkp. FF ST, sv. 2009. D. Kristina Jurić je pod mojim mentorstvom napisala rad *Tradicijska kultura i književnost u Dalmatinskoj zagori*, (119 str.) i obranila ga 23. listopada 2009. ocjenom izvrstan (5).

⁵ Vesni Kalebić kazala je Milka Poljičak, djev. Klisović, rođ. 1931. godine u Danilu, a 50-ih godina preselila je u Šibenik. Umrula je 2009. godine. Rkp. FF ST, sv. 2009. D. Vesna Grković Kalebić, je pod mojim mentorstvom napisala rad *Hrvatska tradicijska kultura i književnost u Danilu Gornjem i Donjem Selu na Šolti*, 122 str. i obranila ga 18. prosinca 2009. ocjenom izvrstan (5). (Usp. Furčić, 1988.).

⁶ Kristini Jurić 2009. godine kazao je njezin djed Josip Jurić.

⁷ Kristini Jurić 2009. godine kazao je njezin djed Josip Jurić. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁸ U Jelsi na Hvaru 2004. g. Tatjana Zulejhić kazao Nikola Radovani (rođ. 1920. g.). Rkp. FF ST, sv. 2004. S.

⁹ Neki etnolozi to povezuju sa slavenskim bogom Perunom.

¹⁰ Na Lastovu 2006., g. prim. dr. Antun Jurica (rođ. 1923. g. u Lastovu) kazao je Vlatki Špirić. Rkp. FF ST, sv. 2006. S.

¹¹ Nikoli Sunari 2008. godine u selu Ceri pet kilometara udaljenom od Unešića, kazala je Matija Sunara rođena Sunara, mjesto rođenja Cera, Unešić, datum rođenja 20. 4. 1931. Kazivačica je čula ove priče od svojih roditelja i susjeda, a sve je gore opisane događaje i doživjela. Rkp. FF ST, sv. 2008. S.

¹² Kristini Jurić 2009. godine kazao je njezin djed Josip Jurić. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

¹³ Jelena Dželalija zapisala je 2009. godine u mjestu Nevest koje pripada općini Unešić, a smješten je 30-ak km sjeveroistočno od Šibenika. Kazala joj je Luca Dželalija, rođena 1937., djev. Škrapić. Rkp. FF ST, sv. 2009. S.

¹⁴ Jara – staja.

¹⁵ Josip Vukorepa zapisao je 2009. godine. Kazao mu je njegov djed Marko Vatavek, rođen 1935. u miljevačkom selu Širitovci. Od 1960-ih godina živi u Splitu.

¹⁶ Nikoli Sunari 2008. godine kazala je Matija Sunara. Rkp. FF ST, sv. 2008. S.

¹⁷ Vesni Kalebić kazala je 2009. godine spomenuta Milka Poljičak. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

¹⁸ Nikoli Sunari 2008. godine kazala je Matija Sunara. Rkp. FF ST, sv. 2008. S.

¹⁹ Kaban – ogrtač tkaven od vune s kukuljicom, a bez dugmadi (obično tamnosmeđe ili crne boje).

²⁰ Josip Vukorepa zapisao je 2009. godine. Kazao mu je njegov djed Marko Vatavek. Rkp. FF ST, sv. 2009. S.

²¹ Lat. *strena*, -ae, f. – znači znamenje, kob, dar o Novoj godini. *Latinsko hrvatski ili srpski rječnik*, pri. Veljko Gortan, sedmo izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1979, str. 251.

²² To se čestitanje u stolačkom kraju naziva „mirboženje“.

²³ Usp. npr.: Vladoje Bersa, *Zbirka narodnih popievaka*, HAZU, Zagreb 1944; Vlatko Pavletić, *Zlatna knjiga hrvatskog pjesništva*, Matica hrvatska, Zagreb 1971.; *Izbor iz religioznog stvaralaštva – neke stare molitve*, Hutovo, priredio Ivica Puljić, Mostar 1994.; Fra Kamilo Milas, *Neki vjerski običaji*, u: *Župa Tihaljina*, Sveta baština, Duvno 1989.; Botica, Stipe, *Biblija i hrvatska kulturna tradicija*, VI. nakl., Zagreb, 1995.; Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.; Petar Gudelj, *Hrvatska pučka molitvena pjesma*, u: Marko Dragić, *Duša tilu besidila, hrvatske pučke molitvene pjesme iz Bosne i Hercegovine*, Mala Nakladna kuća Sv. Jure, Baška Voda 1997.; *Molitvice* (nabožne pjesme u selu Kijevu) Ante Jurić Arambašić, Župni ured Kijevu, Zagreb, 2001.

²⁴ Jelena Dželalija zapisala je 2009. godine u mjestu Nevest. Kazala joj je Luca Dželalija, rođena 1937., djev. Škrapić. Rkp. FF ST, sv. 2008. S.

²⁵ Nikoli Sunari 2008. godine kazala je Matija Sunara. Rkp. FF ST, sv. 2008. S.

²⁶ Vesni Kalebić kazala je 2009. godine spomenuta Milka Poljičak. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

²⁷ Kristini Jurić 2009. godine kazao je njezin djed Josip Jurić. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

²⁸ Nikoli Sunari 2008. godine kazala je Matija Sunara. Rkp. FF ST, sv. 2008. S.

²⁹ Nikoli Sunari 2008. godine kazala je Matija Sunara. Rkp. FF ST, sv. 2008. S.

³⁰ Kristini Jurić kazao je Vice Jurić 2009. Rođen je 1939. u Planjanima. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

³¹ U hrvatskoj je tradicijskoj kulturi Marko Kraljević često prisutan. Marko Kraljević (? – Rovine, 1395.) sin je srpskoga kralja Vukašina kojega je na vrelu, dok je pio vodu, umorio njegov sluga kako bi se dokopao zlatnoga lančića koji je kralju visio o vratu. Nakon Vukašina za kralja Srbije, Bosne i Zapadnih strana okrunjen je Tvrtko Kotromanić, ban (1353.-1377.) te kralj (1377.-1391.). Marko Kraljević poginuo je na Rovinama 1395. g. boreći se na strani Turaka protiv vlašskog (rumunjskog) vojvode Mirče. (Nije poznato kako je Marko Kraljević, žestoki borac protiv Turaka, postao njihov vazal). U srpskoj je tradiciji predaja o tome kako je Marko Kraljević prokleo Turke i molio Boga da izgube tu bitku i da on pogine u njoj.

³² Kristini Jurić kazao je Josip Jurić (Markuzin), rođen 1933. u Planjanima. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

³³ Josip Vukorepa zapisao je 2009. godine. Kazao mu je njegov djed Marko Vatavuk, rođen 1935. u miljevačkom selu Širitovci. Od 1960-ih godina živi u Splitu. Rkp. FF ST, sv. 2009. S.

³⁴ Kristini Jurić kazao je njezin otac Vice Jurić 2009. Rođen je 1939. u Planjanima. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

³⁵ Kristini Jurić u Unešiću 2009. kazala je Ana Rajčić. Ana Rajčić, rod. Jurić, rodila se 1931. u Planjanima Gornjim, zaseok Jurići. Išla je u školu samo godinu i pol jer je imala kući puno posla i ostavili su je, kao i skoro sve žene, da čuva ovce. Danas živi u Unešiću, još čuva ovce i strašno je vedra duha. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

³⁶ Nikoli Sunari 2008. godine kazala je Matija Sunara. Rkp. FF ST, sv. 2008. S.

³⁷ Vesni Kalebić kazala je spomenuta Milka Poljičak. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

³⁸ Kristini Jurić kazala je Ana Rajčić 2009. godine.

³⁹ Pasha je Židovski blagdan u znak zahvalnosti Bogu koji ih je izveo iz egipatskoga ropstva. Na taj blagdan Židovi kolju janje ili kozle, ne smijući žrtvi slomiti nijednu kost,

te pečeno meso uz beskasne kruhove i gorko zelje obiteljski obredno blagaju za večeru. (Badurina, 1990.)

⁴⁰ Ivana Triva u lipnju 2007. godine zapisala je, a kazala joj je Jela Bajan (1890. – 1973.) Kijevo. Jela Bajan je ovu molitvu prenijela majci Ivane Triva, Ani Triva rođena Bajan (r. 1960.), koja ju je potom Ana prenijela svojoj kćerki Ivani. Rkp. FF ST, sv. 2007. S.

⁴¹ Kristini Jurić u Unešiću 2009. kazala je Ana Rajčić. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁴² Jelena Dželalija zapisala je 22. svibnja 2009. godine u mjestu Nevest. Kazala joj je Luca Dželalija. Rkp. FF ST, sv. 2009. S.

⁴³ U svim je hrvatskim krajevima na Veliku (Bilu) subotu bio običaj umivanja vodom koja je netom blagoslovljena u crkvama, a ukoliko netko ne bi imao tu vodu valjalo se umiti na vrelima, potocima, rijekama, moru.

⁴⁴ Nikoli Sunari 2008. godine kazala je Matija Sunara. Rkp. FF ST, sv. 2008. S.

⁴⁵ Jelena Dželalija zapisala je 22. svibnja 2009. godine u mjestu Nevest. Kazala joj je Luca Dželalija. Rkp. FF ST, sv. 2009. S.

⁴⁶ Vesni Kalebić kazala je spomenuta Milka Poljičak. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁴⁷ U Unešiću 2009. Kristini Jurić kazala je Ana Rajčić. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁴⁸ Jelena Dželalija zapisala je 22. svibnja 2009. godine. Kazala joj je Luca Dželalija. Rkp. FF ST, sv. 2009. S.

⁴⁹ Kristini Jurić 2009. godine u Unešiću 2009. kazala je Ana Rajčić. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁵⁰ Nikoli Sunari 2008. godine kazala je Matija Sunara. Rkp. FF ST, sv. 2008. S.

⁵¹ Marina Lampalov u travnju 2006. godine zapisala u Tisnom na Murteru po kazivanju Šime Grgurine rođ. 1930. g. Kazivač je po zanimanju ribar, a sada je umirovljenik. Rkp. FF ST, sv. 2006. S.

⁵² Nikoli Sunari 2008. godine kazala je Matija Sunara. Rkp. FF ST, sv. 2008. S.

⁵³ Zove se još i *litnji*. *Zimski* je 27. 12.

⁵⁴ Vesni Kalebić kazala je spomenuta Milka Poljičak. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁵⁵ Kristini Jurić 2009. godine u Unešiću 2009. kazala je Ana Rajčić. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁵⁶ Neki narodi vjeruju da će preskakanjem vatre pobijediti neprijatelja.

⁵⁷ Kristini Jurić 2009. godine kazao je u Planjanima 2009. godine Ivan Kero zvani Inžinjer rođen 1933. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁵⁸ Kristini Jurić 2009. godine kazala je njezina majka Ruža Jurić, djev. Nikolić, rođ. 1947. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁵⁹ Kristini Jurić 2009. godine kazala je Ana Rajčić. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁶⁰ Kristini Jurić 2009. godine kazala je u Planjanima 2009. Vinka Jurić, rođena 1938. u Močićima, Sedramić. Udala se u Juriće i tu sa suprugom ima tri kćeri. Dugo su živjeli u Njemačkoj, a sredinom Domovinskog rata vratili su se svome kraju. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁶¹ Dernek - pučko slavlje uz koje su vezani pjesma i ples, a uglavnom se odvijalo na dan nekog sveca.

⁶² Rvanju – hrvanju.

⁶³ Nikoli Sunari 2008. godine kazala je Matija Sunara. Rkp. FF ST, sv. 2008. S.

⁶⁴ Nikoli Sunari 2008. godine kazala je Matija Sunara. Rkp. FF ST, sv. 2008. S.

⁶⁵ Kristini Jurić kazala je 2004. godine u Planjanima Lucija Jurić, rođ. Vukorepa, rodila se 1926, a umrla 2007. godine. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁶⁶ Kristini Jurić kazala je Ruža Čeko u Planjanima 2009. godine. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁶⁷ Kristini Jurić kazao je Jakov Grbeša 2009. godine u Unešiću. Jakov Grbeša Šimetić, rođ. 1947. u Unešiću. Nastavnik je hrvatskoga jezika i književnosti u „Osnovnoj školi Jakova Gotovca“ u Unešiću. Zaljubljenik je u povijest i kulturnu baštinu Zagore. Napisao je tri knjige u kojima je sazeo vlastita istraživanja i istraživanja stručnjaka na teme povijesti i kulture Unešića i okolnog kraja. U pripremi ima još tri knjige. Svojom ljubavlju on je spasio i sačuvao mnogo nacionalnog i kulturnog blaga koje je uistinu neprocjenjivo. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁶⁸ Kristini Jurić kazao je Mate Jurić u Planjanima 2009. godine. Rođen je 1933., a po zanimanju je kondukter. Mate Jurić (Šimunov) rođen 1932. u Planjanima Gornjim – Jurićima. Do mirovine radio je kao kondukter u vlaku, a danas je pastir kao i njegova supruga Jela. Još i danas živi u zaseoku Jurići, u selu Planjani Gornji. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁶⁹ Jelena Dželalija zapisala je 22. svibnja 2009. kazala je Luca Dželalija. Rkp. FF ST, sv. 2009. S.

⁷⁰ Vesni Kalebić kazala je u kolovozu 2009. Jela Šimac djev. Klisović, rođ. je 1938. u Danilu, ali već dugo živi u Šibeniku. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁷¹ Nikoli Sunari 2008. godine kazala je Matija Sunara. Rkp. FF ST, sv. 2008. S.

⁷² Uncutarija – nestašluk, manguparija.

⁷³ Uncut – mangup, berekin.

⁷⁴ U Planjanima 2009. godine Kristini kazivao je Marko Slugan, rođen 1931. u Nevestu. Ovu mu je bajku kazivao stric koji ju je čuo dok je bio u zarobljeništvu u Rusiji. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁷⁵ U Vrgorcu 2007. g. Anti Mihaljeviću kazala je Tanja Domandžić (rođ. 1970. g. , djev. Pavlović). Rkp. FF ST, sv. 2007. S.

⁷⁶ Međutim, Čubelić navodi da bi potonula žeravka značila da je bolest za liječnika, a plutajuća da se radi o uroku. U tom bi se slučaju najprije *očitao Očenaš* te bi se bolesnik umivao vodom u kojoj je ubačena žeravka plutala. Umivalo bi se najprije niz lice te niz ruke. Životinje je uvijek niz tijelo umivao onaj tko se bavio time. (Čubelić, 1970.).

⁷⁷ Kristina Babić zapisala je 2008. godine u Nevestu, općina Unešić. Kazala joj je Ana Mrčela rođ. 1945. g. djev. Dželalija. Rkp. FF ST, sv. 2008. S.

⁷⁸ Vesni Kalebić zapisala je u Danilu Gornjem 2004. godine Jela Šimac. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁷⁹ U Planjanima 2004. godine Kristini Jurić kazala je Lucija Jurić. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

⁸⁰ Ibro je, također, silno volio Anđu i maštao da će je poturčiti i dovesti u svoj dvor. Turčin delibaši javio se *Mujo, ture mlado* i tješio ga da će na megdanu pogubiti Stipana Nakića. Delibaša Stipanu Nakiću pripisuje mitsku snagu i junaštvo i upozorava Muju da je pamet izgubio jer da znade Nakića Stjepana *ne bi ima ni u glavi sana*. Turčin nadalje Muji besjedi o Stipanu koji je prije šest godina porazio dvanaest tisuća Turaka. Mujo sluša kako Stipan s obadvije ruke siječe Turke a ruka mu je deblja u mišici *nego ženska noga pri bedrici*.

⁸¹ Jakov Gotovac, rođen je u Vinovu 1935. Po zanimanju je profesionalni vozač. Život u Vinovu i priče koje je slušao od oca i strica potakle su ga na pjevanje nekoliko velikih epskih pjesama s povijesnom i vjerskom tematikom. Nepresušan je izvor priča i povijesti svoga kraja. Pjesme mu se odlikuju savršenim stihom, stilom, bogatim ali književnim jezikom (što i nije prednost u usmenoj književnosti). Čitao je on Kačića, ali na njemu se vidi urođeni talent i žar za stvaranje stihova. Najbolje mu je djelo epska pjesma *Svadba Stjepana Nakića* koju je spjevao po kazivanju svog pokojnog oca i strica 1994. Za svoje pjesme dobio je i nekoliko državnih nagrada. Danas živi u Kaštel Sućurcu, ali je, na veliku žalost, skoro slijep. I po tome je pravi Homer našeg naroda i vremena. Zapisala je 2009. godine Kristina Jurić.

Marko Dragić

UDC: 398 : 282 (497.5 Šibenik)

SPIRITUAL HERITAGE CROATS IN SIBENIK'S HINTERLAND

Abstract: *This paper consist of the following chapters: 1. Advent; 2. Christmas Eve (2.1 Christmas Candle; Christmas sheep blessings; 2.3 Kabanari); 3. Christmas 4. New Year; 5. Three Kings; 6. Christmas Carnival (6.1 Carnival Wedding); 7. Vukar Search (7.1 Vučari; 7.2 Vučići/Wolf Chase; 7.3 Vukovi); 8. Lent; 9. Palm Sunday; 10. Easter Triduum; 11. Easter; 12. St. George; 13. St. Marc; 14. May First; 15. St. John; 16. Fire and Water; 17. St. Peter; 18. Assumption of Mary; 19. Kozarski Speech; 20. Courting and Marriage; 21. Story of Loda; 22.Fable; Basma; 24. Ballad; The massacre of the Stipan Nakić's wedding party.*

Studying non-material cultural heritage (oral traditions, customs, rituals, traditional crafts), which, according to the UNESCO's Convention from 2003 is the key segment of the recognizing and defining endangered cultural identities is a general trend in the world.

The paper presents a multidisciplinary interpretation of a large number of contemporary original field records The examples presented in the work provide clear evidence of Croatian cultural heritage of the region north of the city of Šibenik. The examples described in the paper have an educational and didactic value. They also represent an etnological, anthropological and filological treasure..

Keywords: *social practices, rituals, processions, identity, oral-literary forms.*

Marko Dragić

UDC: 398 : 282 (497.5 Šibenik)

PATRIMONIO SPIRITUALE DEI CROATI NELLA RETROTERRA DI SEBENICO

Riassunto: *L'opera è articolata in capitoli: 1. Avvento, 2. Vigilia di Natale (2.1. Candela di Natale, 2.2. Benedizione delle pecore, 2.3. Kabanari), 3. Natale, 4. Anno nuovo, 5. Epifania, 6. Maschere di carnevale (6.1. Nozze di carnevale); 7. Processioni di lupi (7.1. Vučari, 7.2. Lupicini, 7.3. Lupi); 8. Quaresima; 9. Domenica delle palme; 10. Santo Triduo; 11. Pasqua; 12. San Giorgio; 13. San Marco; 14. Primo maggio; 15. Festa di San Giovanni; 16. Fuoco e Acqua; 17. San Pietro; 18. Assunzione; 19. Discorso da capraro; 20. Guardare e matrimoni (20.1. Cerca di sposa); 21. Storia di Loda; 22. Favola; 23. Incantesimo; 24. Ballata; 25. Morte di invitati alle nozze di Stipan Nakić.*

La tendenza generale in tutto il mondo è il studiare il patrimonio culturale immateriale (tradizioni orali, usanze, riti, mestieri tradizionali), che secondo la Convenzione di UNESCO del 2003 è il segmento chiave di riconoscere e di definire le identità culturali, che sono particolarmente minacciati.

Nel lavoro c'è il più gran numero di documenti contemporanei del campo originale che sono interpretati in modo multidisciplinare. Esempi di lavoro testimoniano il patrimonio spirituale dei Croati nella retroterra di Sebenico e il suo profondo radicamento nella spiritualità croata e civiltà dell'Europa occidentale. Questi sono esempi educativi e didattici. Inoltre presentano la tesoreria etnologica, antropologica e filologica.

Parole chiave: *usanze, rituali, processioni, identità, forme orale letterarie.*